

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti
Zagreb, svibanj 2015.

JAVNI GOVOR – POUČAVANJE I OSTVARENJE

DIPLOMSKI RAD

Broj ECTS bodova: 8

Mentor:

dr. sc. Marko Alerić, doc.

Studentica:

Marija Štancl

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. POVIJEST RETORIKE I NJEZINA ODREĐENJA.....	4
2.1 Vrijednost govora.....	6
2.2 Javni govor.....	7
2.3 Vrednote govornog jezika.....	9
2.4 Analiza govora i proučavatelji te razine u nas.....	13
3. ANALIZA SPONTANIH GOVORA HRVATSKIH GOVORNIKA.....	15
3.1 Odabrani govornici te mjesto i prostor govorne izvedbe	15
3.2 Spontani govor	15
3.3 Retorička obilježja.....	16
3.3.1 Jezik.....	17
3.3.2 Stil.....	20
3.4 Govorna obilježja.....	23
3.4.1 Izražajnost i ostvaraj vrednota govornog jezika.....	23
3.4.2 Tečnost.....	25
4. NASTAVA JEZIČNOG IZRAŽAVANJA – USMJERENOST NA GOVOR.....	27
4.1 Jezična djelatnost slušanja.....	28
4.2 Govorenje kao jezična djelatnost.....	30
4.3 Važnost pozitivnoga stava u ovladavanju vještinom govorenja.....	32
4.4 Komunikacijska kompetencija.....	33
4.5 Odnos između imanentne i normativne gramatike.....	35
5. ZAKLJUČAK.....	38
6. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI.....	40
7. SUMMARY AND KEYWORDS.....	40
8. IZVORI I LITERATURA.....	41
9. PRILOZI.....	45

1. UVOD

Svrha ovoga diplomskoga rada jest usmjeriti se na auditivno bogatstvo govora sadržano u vrednotama govornog jezika, a koje je prisutno u javnim govorima hrvatskih spontanih govornika čija je riječ upućena velikom auditoriju. Naglasak rada stavljen je na dimenziju javnoga govora i njezinu analizu te je naslov rada: *Javni govor – poučavanje i ostvarenje*.

U uvodnome dijelu diplomskoga rada dajem teorijski prikaz razvoja povijesti govorništva te izdvajam proučavatelje koji su se temom govorene jezične razine i njezinom analizom u nas dosad bavili.

U središnjem dijelu rada analiziram korpus spontanoga javnoga govora hrvatskih političara i znanstvenika. Reprezentativni korpus temeljito ću analizirati i opisati s obzirom na vrednote govornoga jezika, njegovu jezičnu i stilsku realizaciju. U središnjem dijelu rada proučit ću školske udžbenike za *Hrvatski jezik i Nastavni plan i program* s obzirom na to koliko promiču, odnosno pridaju važnosti govorenom izražavanju.

U završnome dijelu rada, na temelju analiziranih govora i istraživanja govorene razine u nastavi hrvatskoga jezika, odgovorit ću na pitanje opravdanosti ili neopravdanosti pogrešaka koje se javljaju u nastupima javnih govornika. U zaključku rada povezat ću zastupljenost nastave vezane uz poticanje razvoja jezičnih sposobnosti i konkretne jezične realizacije javnih govornika i razmotriti mogućnosti njezina unapređenja.

Na kraju rada prilažem transkripcije izabranih govora označene govornoizražajnim vrednotama.

2. POVIJEST RETORIKE I NJEZINA ODREĐENJA

Veličanstvo govora jest najljepši dar kojega su besmrtni bogovi mogli dati čovjeku.

Marko Fabije Kvintilijan

Govor je oduvijek bio vezan uz čovjeka. Branko Vuletić ističe kako je govor *najljudskija manifestacija čovjeka* (Vuletić 1977: 37). Govorenje je ona čovjekova prirodna sposobnost kojom je odavno ovladao i njome ostvario mogućnost sporazumijevanja, temelja čovjekova društvenog života. Govor je ostvaraj jezika auditivnim sredstvom. Kao takav, usvaja se spontano, bez učenja, a njegova je osnovna komunikacijska jedinica glas.

Ne znamo kada je počeo razvoj komunikacije, a o tome na koji način je započeo i tako stvorio temelj za društveni život (neartikuliranim glasanjem, pokretom, gestom) mogli bismo tek nagađati. Sporazumijevanje govorom važno je u životu pojedinca, a tako i društva. Ono podrazumijeva postojanje barem dva govorna subjekta ili više njih koji ulaze u odnos sporazumijevanja u kojemu su u službi jezični i nejezični elementi. U tom odnosu pojavilo se govorništvo koje se brže razvijalo i pojavom društvenog života koji je obilježio napredak čovjekova duhovnog stvaralačkog procesa. Stoga možemo reći da se govorništvo, kao jezično sredstvo utjecaja na recipijente govorne poruke (slušatelje) počelo razvijati kada i sam govor (usp. Aristotel 1989: XXXII).

Pojavu retorike smještamo u 5. stoljeće prije naše ere kada je prvu školu retorike osnovao sofist Gorgija sa Sicilije koji je uz Tiziju bio jedan od najuspješnijih Koraksovih učenika, utemeljitelja starogrčkoga govorništva (usp. Pandžić 2001: 14). Titulu najvećeg antičkog govornika preuzima Demosten, a među prve velike starogrčke govornike ubrajamo još i Tiziju i Koraksa. Vještina govora smatrana je božjim darom, a Grci su je svrstali pod odgojne postulate u odgajanju aristokratske mladeži. Vještina svladavanja ovoga dara bio je nazor, ali i praksa toga društva poput ratničke, liječničke te glazbene (usp. Aristotel 1989: XIV).

Svoju su pažnju govoru prvi značajno poklanjali sofisti koji su sastavljali priručnike iz govorničke vještine te tako postavili temelje učenome govorništvu. Tvorac prvoga takvoga priručnika bio je Sirakužanin Koraks koji ga je naslovio *Uputstvo u govorničku vještinu* (op.

cit.: XXXII). Ljudska aktivnost govorenja ubrzo je postala umjetnost koja je krenula u razvijanje svoje povijesti. Prema antičkom shvaćanju, govorništvo je vještina koja se može naučiti te tako znanost o lijepom govoru zahvaća pojam retorike. Retorika postaje posebna filozofska disciplina koja proučava načela govorništva, pisanje retorskih sastavaka te javne nastupe (usp. Boban 2007: 29).

Dostignućima grčkog razvoja retorike uskoro su se približili i Rimljani. Štoviše, Rimsko Carstvo doživljava procvat u primjeni govorništva kada car Vespazijan uspostavlja proučavanje retorike kao javnu djelatnost, a svaki učitelj retorike pritom postaje vrlo ugledan i cijenjen (usp. Aristotel 1989: XXXII). Najveći rimski govornik, *rimski Demosten* postao je Marko Tulije Ciceron. Rimsko govorničko školstvo stoljećima se koristilo odgojnim zamislima grčkih učitelja kojima je govorno izražavanje bilo veoma važno i često su ga kao vještinu promovirali. Marko Fabije Kvintilijan bio je prvi službeno plaćeni nastavnik retorike koji je govorničku vještinu, u svom djelu *Načela govorničke vještine* nastalom oko 90. godine naše ere, smatrao darom bogova dok će još kasnije J. W. von Goethe govorničku umijeće svrstati među *najuzvišenije potrebe ljudskoga roda* (usp. Beker 1997: 54).

Stari su narodi u velikoj mjeri njegovali govorništvo te je ono ubrzo pod nazivom *eloquentia, rhetorike*, zaslužilo i status *kraljice umijeća*, vrhunca svega umjetničkog stvaranja (usp. Gračanin 1968: 9). U srednjem vijeku, retorika se ubrajala među sedam slobodnih umjetnosti te se uvrstila u opće obrazovanje. Prve tri discipline bile su gramatika, dijalektika i retorika, pod zajedničkim nazivom *trivium* i bavile su se nastupima u javnosti (usp. Huth, Hatje 1977: 22). Jedini oblik javnoga govora u srednjem vijeku bile su propovijedi. Temelj za propovijedi postavio je sveti Augustin koji se također proslavio izvanrednom govorničkom vještinom, a govorničku je naobrazbu smatrao neophodnom (usp. Kišiček 2011: 129).

Obrazovanjem i školovanjem svoje mladeži, rane civilizacije i narodi značajno su usvojili visoku govornu kulturu te se upravo to vrijeme uzima kao ono razdoblje u povijesti koje možemo smatrati povijesnim početkom nastave govornoga i pismenoga izražavanja, odnosno nastave izražavanja uopće (usp. Pandžić 2001: 8). I danas se njeguje vještina lijepoga govora te mnogi narodi uključuju nastavu retorike u odgojne sustave, a pravila najvećih imena koji su razlagali ovu vještinu u svojim radovima – Aristotela i Kvintilijana – primjenjuju i u strukturi materinskoga jezika te time obogaćuju njegov izraz (usp. Aristotel 1989: XXXIII). Osim jezikoslovlja, retoriku danas u velikoj mjeri koriste i druge znanstvene discipline poput psihologije kao i komunikologije te drugih disciplina.

U hrvatskoj znanosti, Ivo Škarić najzaslužniji je za promoviranje važnosti retorike, govorne kulture te značajno naglašava važnost govorničkog školovanja. U tome smislu Ivo Škarić smatra kako bi retorika danas trebala oživjeti te ističe: *Dva su razloga da bi danas trebalo revitalizirati retoriku kao posebnu disciplinu. Prvi je razlog što se ona sama po sebi revitalizirala, a drugi što ona to ne čini dovoljno.* (Škarić 1977: 62).

Godine 1995. naš Zavod za školstvo promišlja o uvođenju umijeća govorništva u obrazovni proces. Od 1996. godine vještina retorike trebala je ući u proces obrazovanja. (usp. Beker 1997: 7). Međutim, sve do danas retorika je ostala samo predmet izbornoga sadržaja.

2.1 Vrijednost govora

Najvažnije sredstvo komunikacije je jezik koji se i do danas predočuje pismom i govorom. To su dva različita, ali povezana oblika izražavanja. Govor prethodi pismu koji odražava govor slikovno i u odnosu na njega nalazi se u podređenom položaju (usp. Vuletić 1977: 22).

Govor nam pruža bogatu, slojevitou informaciju o onome koji ga proizvodi dok nam pismo, kao nezvučan, grafijski medij oslikava jednu *usku dimenziju slojevite informacije govorom* (op. cit.: 22). Akustički oblik govora daje nam niz obavijesti vezanih uz govornika, ali i za sugovornike te predmet razgovora. Način na koji govorimo, odnosno naš glas otkriva mnoge osobine govornika, ali i njegovih slušatelja, daje nam obavijest o situaciji u kojoj se govor odvija, o prostoru u kojemu se odvija te svoju zvukovnu formu obogaćuje afektivnim stanjem govornika. Sve to možemo uočiti u govoru koji se po navedenim osobinama u sebi samome predočuje. Upravo u tome i jest velika vrijednost i prednost auditivne strane jezika - govora - koji, izražavajući neku misao, svojim zvukovnim ostvarenjem pridonosi tako što istu misao na razne načine dodatno obogaćuje.

Uključujući prethodno rečeno, možemo istaknuti da svaki govorni iskaz u sebi sadrži intelektualnu, ekspresivnu i impresivnu razinu. Dok se intelektualna razina u cijelosti prenosi pismom te u sebe uključuje sam predmet razgovora, preostale dvije razine govornog iskaza vezane su isključivo uz osobu govornika. Na temelju ekspresivne razine možemo prepoznati podrijetlo govornika, uočiti boju njegova glasa i način izgovora pojedinih glasova. Način na

koji oblikuje cjelokupan govorni izraz, u velikoj mjeri odaje nam i govornika. U svakom govoru upućenome sugovorniku prisutna je i impresivna razina govornog iskaza koja daje informaciju o sadržaju govora, o stavu govornika prema intelektualnoj razini iskaza (op. cit.: 26).

2.2 Javni govor

Govor možemo promatrati u dvjema njegovim ostvarenjima: u privatnoj kao i u javnoj komunikaciji. Javni govor je svaki govor koji u sebi sadrži osobinu javnosti. Izlazeći iz kruga obitelji i bližih poznanika, a uspostavljajući kontakte s manje poznatim ili posve nepoznatim ljudima, ulazimo u područje onoga što obuhvaća pojam javnoga govora.

Teorijski modeli javnoga komuniciranja izgrađeni su u antičkoj Grčkoj dok su najraniji oblici pojave javne komunikacije u našoj tradiciji zabilježeni još u Sumeru i to pojavom pismenosti i razvojem gradskih naselja. Prvi je teoretičar jezika javne komunikacije filozof Aristotel (usp. Gazdić-Alerić 2009: 27).

Kada govorenje izlazi iz privatnoga kruga ono se nužno mijenja i prema svojim se sugovornicima dalje usmjerava. U javnosti čovjek treba izbjegavati *familijarni način govora* i posegnuti za govorom koji se uči, vježba i vježbom unapređuje (usp. Vuletić 1977: 4). Kada govorimo javno odgovorni smo za izgovorenu riječ, govorno-jezičnu ispravnost te odnos prema kulturi govora uopće.

U nas se kultura govora poistovjećuje s idealom njegovanja materinskoga jezika u njegovoj pravilnosti i čistoći dok neki taj pojam šire na njegu izraza koji bi trebao biti koherentan, logičan i ekonomičan. Ta kultura uključuje i obzir prema tuđem govoru u slušanju i poštivanju drugačijeg stava (usp. Horga 1988: 25). Kako obilježja javnoga govora ovise o odnosima među sudionicima javne jezične komunikacije možemo govoriti o diskurzivnim tipovima koji mogu biti politički, publicistički, sakralni. Među vrstama govora u antičkoj grčkoj izdvajali su se savjetodavni, govor pred sudom te pohvalni govor. Prve dvije vrste govora možemo nazvati govorima uvjeravanja (među koje primjerice ubrajamo propovijedi) dok se treća vrsta govora koristi u različitim prigodama - svečani govori (usp. Huth, Hatje 1977: 31).

Poznajemo i četiri oblika govora među koje ubrajamo: spontani govor (nepripremljeni govor), improvizirani govor (koji počiva na ključnim točkama), pripremljeni govor (koji je temeljito razrađen) te čitani govor (za koji postoji doslovni predložak) (op. cit.: 33).

Povratak prirodnoj, ljudskoj komunikaciji omogućen je pojavom nove tehnike koja nas njemu vraća. Na temelju određenih zakona (jezičnih normi) govor se može razvijati i usavršavati. Govorenje pred većom skupinom ljudi kao i govorenje na radiju ili televiziji posebna je vrsta javnoga govorenja u kojemu se poruka prenosi isključivo govorom i s obzirom na to obilježen je svojstvom *govornosti*, osobini suprotnoj čitanosti. Zbog toga bi ova sredstva komunikacije osobito trebala njegovati kulturu govora jer je govorna poruka usmjerena velikom auditoriju (usp. Vuletić 1977: 4-14).

Danas se pojam kulture govora često poistovjećuje s pravilnom upotrebom jezika. Damir Horga u djelu *Kultura govora i masovni mediji* uspostavlja i druge kriterije govorne kvalitete masovnih medija te među njih ubraja: *govornost* (suprotnost čitanosti), *osobnost* (dojam proživljenosti), *jezičnu pravilnost*, *logičnost*, *poetičnost* (slikovitost), *odmjerенost* (poštivanje sklada između informacije i redundancije), *komunikacijsku otvorenost*, *fatičnost* (kontakt sa slušateljem), *tolerantnost* (služenje različitim funkcionalnim stilovima), *visok stupanj kulture slušanja*, *eufoničnost* (ljepota glasa), *kontroliranost govora* (usp. Horga 1989: 26-27). Tamara Gazdić-Alerić ističe kako bi dobar javni govor trebao imati i svojstvo *tečnosti* te njime dopunjuje model dobrog javnoga govora (usp. Gazdić-Alerić 2009: 188). Sve su to osobine koje bi trebao poštivati svaki dobar javni govor, a koje u sebi sadrže vrednote govornoga jezika u kojima prepoznajemo cjelokupnu vrijednost govora.

Lada Badurina pod terminom javne komunikacije danas podrazumijeva korištenje jednog izgrađenog, zajedničkog idioma osviještenih govornika koji mu se priklanjaju te pobliže definira javnu komunikaciju: *Javnom komunikacijom smatramo svaku komunikaciju jezikom koja izmiče spontanoj uporabi jezika u vlastitoj jezičnoj (obiteljskoj/lokalnoj) zajednici, dakle onu komunikaciju (u prvome redu među sugovornicima inače govornicima različitih organskih idioma/jezika) u kojoj postoji uzajamna svijest govornika o potrebi priklanjanja nekom zajedničkom idiomu, svojevrsnom obliku jezičnoga standarda* (Badurina 2001: 57). Govoriti javno znači biti odgovoran prema riječi koju izgovaramo kao i prema slušateljima koji govornu poruku primaju. U javnoj komunikaciji služimo se standardnim oblikom jezika kao izabranim oblikom jezične zajednice na cjelokupnom njezinom teritoriju.

2.3 Vrednote govornog jezika

Jezična komunikacija ne odvija se samo putem jezika, nego i putem vrednota govornog jezika. Sve ono što prati izgovor glasova objedinjeno je upravo u onome što nazivamo vrednotama govornog jezika. Širi pojam koji označava vrednote govornog jezika je dikcija, i jedan je od osnovnih uvjeta pravilne komunikacije. De Saussureov učenik, Charles Bally, bavio se isključivo govorom te je pod terminom stilistike uveo u lingvistiku nauku o govoru. Bio je jedan od prvih lingvista koji proučavaju živi govor te je istaknuo kako govor izražava prvenstveno osjećaje i to intonacijom koju naziva *stalnim komentatorom misli* (usp. Vuletić 1977: 47).

U našoj se znanosti govorom bavio Petar Guberina koji je prvi proučavao vrednote govornoga jezika te o njima opsežno progovara u svojoj knjizi *Zvuk i jezik u pokretu*. Petar Guberina ubraja se i među najuglednije svjetske znanstvenike 20. stoljeća. On je prvi govorio o tome kako vrednote govornog jezika služe razumijevanju jezika te kako se one ostvaruju. Charles Bally pisao je o govornim vrednotama kao o *indirektnim sredstvima izraza* kojima se intenzivnije bavio Petar Guberina i koje je nazvao vrednotama govornog jezika. On ih promatra kao *vanleksička sredstva izraza koja svoju jezičnu vrijednost ostvaruju na temelju zvuka i pokreta i tako nam omogućuju da se istovremeno izrazimo kraće i ekspresivnije* (usp. Vuletić 1977: 63).

Guberina ističe kako razvoj zvuka i pokreta u jeziku ide paralelno s razvojem čovjeka. Za njega su vrednote govornog jezika osnovni element rečenice te bi svaka gramatička analiza rečenice trebala počivati upravo na njihovoj analizi: *Vrednote govornog jezika predstavljaju, po mojem mišljenju, osnovu problema ljudskog izraza i one su lanac, uz čije je karike vezan svaki progres ljudskog rada i svi rezultati ljudske kreativne snage* (Guberina 1967: 9).

Ne samo da čovjek govorom izražava i oblikuje svoje misli, nego akustičkom dimenzijom govora ujedno komentira istu misao već izraženu riječima. To se očituje u onome što nazivamo vrednotama govornoga jezika. U njih ubrajamo intonaciju, intenzitet, tempo, pauzu, mimiku, geste i stvarni kontekst. Prve četiri pripadaju akustičkim, a zadnje tri vizualnim vrednotama. Akustičke vrednote su ona zvukovna ostvarenja koja se pismom u toj mjeri nikako ne mogu predočiti i koja do nas dolaze brže od razumskog dijela poruke. Zbog toga Petar Guberina naglašava kako su vrednote govornog jezika *osnovni element izražavanja*

bilo koje cjeline vanjske ili misaone stvarnosti (Guberina 1967: 115). U tome i leži bogatstvo i vrijednost govora. Stoga Dunja Pavličević-Franić govori o govoru kao *multimedijskoj pojavi* koja, osim glasa, među prijenosnike komunikacijske poruke ubraja i pokrete, geste, mimiku te auditivne vrednote govornoga jezika (intonaciju, intenzitet, tempo, pauze, boju glasa). Zbog prisutnosti više medija u komunikaciji ona biva olakšana te je govor po tome češći oblik komunikacije (usp. Pavličević-Franić 2005: 32).

Među akustičkim vrednotama govornoga jezika posebno mjesto zauzima intonacija. Intonacija (kretanje tona, krivulja tona, reljef tona ili melodija) obuhvaća proces tonskih promjena te može biti uzlazna, silazna ili ravna (usp. Gazdić-Alerić 2009: 182). Odvija se pretežno nesvjesno i uglavnom spontano te u velikoj mjeri utječe na razlikovanje značenja rečenice. Ona odražava globalnost izraza jer označava koja skupina riječi tvori cjelinu – rečenicu. Zbog toga svojstva, intonacija ima dvije osnovne funkcije: integraciju (povezivanje elemenata u cjelinu) te delimitaciju (razgraničavanje cjelina) (usp. Vuletić 1977: 63). Intonacija ima i svoju gramatičku funkciju jer nam njezina uzlazno-silazna linija glasa kazuje je li riječ o jednoj rečenici, pitanju ili uzviku. Tu je i njezina logička funkcija koja ističe pojedine, bitne dijelove rečenice (usp. Vuletić 1977: 64). Intonacija može prenijeti i afektivno stanje govornika u kojoj prepoznajemo je li govornik bijesan, sretan, preplašen ili ljutit. Ova vrednota govornog jezika mnogo govori o čovjeku koji njome uspostavlja svoj odnos prema svijetu (usp. Vuletić 1977: 32). *Što je afektivnost (ljudskost) u izrazu veća, uloga intonacije je značajnija dok važnost leksičkog (jezičnog) materijala otpada. Izraz postaje afektivan, intonacija se bogato razvija i nadomještava sve nedostatke, nedorečenosti, siromaštvo leksičkog materijala, ali i mnogo više, intonacija nam direktno prenosi emociju govornika* (Vuletić 1977: 40). Kako bismo uspješno izbjegli jednoličnost govora valja izbjegavati ravnu intonaciju te uzlaznu intonaciju na krajevima govornih odsječaka.

Intenzitet kao vrednota govornog jezika odraz je glasnoće i napetosti organa koji sudjeluju u oblikovanju govora. To je snaga izgovora koja često ovisi o emocijama te predstavlja odraz naših raspoloženja kao i našega stava. Može nuditi obavijest o akustičkoj formi govora iz kojega otkrivamo odvija li se komunikacija u tišini ili buci te nudi obavijest o udaljenosti sugovornika. On može biti oslabljen, srednji ili pojačan. Tako govorimo o tihom govoru ili šaptu, srednjem ili uobičajenom govoru te pojačanom govoru ili vikanju. Intenzitet često naglašava obavijesnu vrijednost izraza te se prilagođava prema udaljenosti sugovornika. Temperament govornika može utjecati na jačinu glasa, kao i određene društvene konvencije prema kojima prilagođavamo jačinu glasa. (usp. Huth, Hatje 1977: 115). Tempo se često

pripisuje intonaciji i s njom je usko povezan, ali ih odvojeno osjećamo tek u cjelini govornog iskaza.

U vrednote govornoga jezika ubrajamo i rečenični tempo koji opisuje brzinu ili trajanje nečijeg govorenja. Govoriti možemo brzo, sporo ili umjereno. Tempo govora ovisi o misaonom i osjećajnom sadržaju govorenja kao i o prostoru te o recepciji slušatelja koja ovisi o njihovoj sposobnosti shvaćanja te poznavanja predmeta govora. Jaka žurba u govoru izaziva nemir i dekoncentrira slušatelja koji teže prima poruku. Prespor i umrtvljen govor umara i uspavljuje pa je često granica sporoga tempa dosada (i može biti da je vrlo spori tempo odraz nezainteresiranosti izlaganja ili pak pretjeranog opreza govornika) (op. cit.: 116) dok je granica brzoga jasnoća i razumljivost. Govornik mora vješto izmjenjivati tempo govora kako ne bi došlo do jednoličnosti koja bi omela slušatelja. Brz tempo odaje uzbuđenost pojedinca, njegovu rastresenost ili povjerljivost (op. cit.: 116). U govoru valja izbjegavati monotoniju i jednoličnost. Najuspješnije ćemo ih izbjeći dajući govoru odgovarajuće izmjene tempa koje prate tekst i njegov sadržaj.

Pauza označava kraći ili duži prekid u govoru. Razlikujemo fiziološku (respiratornu) pauzu, psihološku te gramatičko-logičnu stanku. Ona je specifična vrednota govornoga jezika koja svojim odsustvom akustičke realizacije ipak izriče mnogo. Od ostalih auditivnih vrednota govornog jezika razlikuje se po tome što se događa u vremenskom slijedu, a ne istovremeno s ostalim vrednotama. Ona ima svoj sadržaj i funkciju (logičku i stilističku. Njezina logička funkcija olakšava nam primanje govorne poruke oblikujući smislene govorne cjeline dijeleći duži iskaz na manje blokove. Njezina stilistička vrijednost leži u tome što može naglasiti dio govornoga iskaza. Posebna je vrsta pauze namjerna šutnja kojom se mogu izraziti različita afektivna stanja (usp. Guberina 1967: 54).

Iako nećemo pozornije analizirati vizualne vrednote govornoga jezika u odabranom korpusu govora, važno je istaknuti njihovu komunikacijsku vrijednost te činjenicu da u velikoj mjeri pridonose razumijevanju govornoga iskaza. Vizualni dio poruke igra odlučujuću ulogu u razumijevanju poruke i zauzima čak 54% sveukupne komunikacije (usp. Huth, Hatje 1977: 113).

Opisane tri vrednote govornoga jezika (intonacija, intenzitet i rečenični tempo) prisutne su u naglasnom jezičnom obilježju. Već smo istaknuli kako se govor jasnije predstavlja u govoru koji, u odnosu na pismo, svoju složenost odražava u cjelini. Jedan od slojeva koji se otkriva govorom jest i naglašavanje koje može odraziti dijalekatsku pripadnost

govornika i time otkriti njegovo podrijetlo. Pedagoška praksa, mediji, kao i javni nastupi prilike su u kojima govornici trebaju upotrebljavati službeni, neutralni tip hrvatskoga standardnoga jezika i u naglasnom sustavu koji je zasnovan na novoštokavskim govorima (usp. Delaš 2013: 5). Hrvatski standardni jezik ima četiri naglasaka (kratkosilazni, dugosilazni, kratkouzlazni, dugouzlazni) čiju raspodjelu u hrvatskom standardnom jeziku propisuje norma. S obzirom na svoju funkciju, mjesto i način ostvarivanja funkcija je naglasaka prije svega lingvistička (usp. Delaš 2013: 21). Naglasci su elementi jezika koji se ostvaruju u govornoj izvedbi i na fonološkome planu izraza bitan su čimbenik razlikovanja značenja. Ubrajamo ih u tzv. neodsječna (*suprasegmentalna*) govorna obilježja koja se ostvaruju paralelno sa zvukom koji ih proizvodi (usp. Pavličević-Franić 2005: 28-29).

Tamara Gazdić-Alerić ističe kako bi svaki javni govor trebao biti standardnojezično ispravan, ali i usuglašen s vrednotama govornoga jezika (usp. Gazdić-Alerić 2009: 189). Međutim, tu je niz različitih pogrešaka koje se pojavljuju u spontanoj izvedbi govora te bitno utječu na njegovu prirodnost i tečnost govorne izvedbe. U te pogreške ubrajamo razna ponavljanja, pogrešne početke s ispravljanjem ili bez ispravljanja, zamuckivanja, poštapalice, nefonematizirane ozvučene stanke, prazne stanke kao i kombinaciju nekoliko vrsta pogrešaka (usp. Gazdić-Alerić 2009: 201).

2.4 Analiza govora i proučavatelji te razine u nas

Razvoj umijeća retorike osobito dolazi do izražaja u 21. stoljeću kada se i u Hrvatskoj o njoj mnogo pisalo. Jedan od najstarijih autora na području govorništva u nas je Đuro Gračanin. Među važnijima je i Ivo Škarić koji uz Đuru Gračanina ističe važnost govorničkoga obrazovanja za sve kojima je govor zanat (između ostalih, tu se ubrajaju nastavnici, spikeri, političari) (usp. Kišiček 2011: 120-130).

Retorički odnos jezikom (*logos*) povezuje govornika (*etos*) i njegovo slušateljstvo (*patos*), što je naglašavao već sam Aristotel, te im omogućuje komuniciranje. Tako svaka analiza govora pretpostavlja *analizu jezika u upotrebi uvjetovanoj određenim kontekstom*. To ističe Tamara Gazdić-Alerić (usp. Gazdić-Alerić 2009: 7-8) koja težište istraživanja u svome radu *Stilistička analiza političkoga govora* stavlja na poststrukturalističku analizu diskursa te istražuje i opisuje strukture političkoga diskursa i njegovu komunikativnu funkciju (op. cit.: 2). Dio rada usmjeren je i analiziranju vrednota govornoga jezika, a za istraživanje je odabran politički diskurs u govorenu, spontanome obliku koji je kao takav pogodan za istraživanje i vrednota govornoga jezika. Tamara Gazdić Alerić u svome radu ističe kako u našoj lingvističkoj literaturi nema takvih istraživanja političkoga diskursa koji bi se posvetili *lingvistici teksta i analizi diskursa* (op. cit.: 63). Cilj i svrha rada, između ostaloga, usmjereni su na podizanje svijesti o ulozi standardnoga jezika te potrebe jezičnoga usavršavanja javnih govornika kao i na poticanje nastave jezičnoga izražavanja i govorništva.

Dok su antički autori mnogo više pozornosti posvećivali osobi govornika, njegovoj cjelokupnoj moralnoj ličnosti (karakteru, čestitosti, iskrenosti i ugledu), suvremeni autori u najvećoj mjeri usmjeravaju se na ono što obuhvaćamo pojmom govorne izvedbe (glas, izgovor, geste, izgled) pri čemu su znanje i stručnost u izlaganju jedni od bitnih kriterija za osobu govornika. Gabrijela Kišiček u djelu *Retorička analiza svećeničkih propovijedi* bavila se proučavanjem retoričke analize govora na korpusu svećeničkih propovijedi kao javnome govoru u bogoslužnoj prigodi. Gabrijela Kišiček provodi i istraživanje među studentima Filozofskog te Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu koje potvrđuje činjenicu da je za dobroga govornika danas najvažnija upravo izvedba koja uključuje ugodan glas te dobar izgovor. Studenti Filozofskog fakulteta više pažnje pridaju elementu standarda što je možda odraz veće osviještenosti važnosti njegove primjene u javnome izlaganju (usp. Kišiček 2011: 124-130).

Premda u našoj literaturi nema mnogo proučavatelja koji su se pozabavili proučavanjem spontane uporabe govornoga jezika u javnoj komunikaciji, u ovom diplomskom radu razmatrat ćemo upravo spontani, individualni oblik javne komunikacije ostvaren govorom u kojemu ćemo opisati vrednote govornoga jezika, služenje standardnim jezikom te stilska obilježja govora (figurativnost) pojedinih govora.

3. ANALIZA SPONTANIH GOVORA HRVATSKIH GOVORNIKA

3.1 Odabrani govornici te mjesto i prostor govorne izvedbe

Za analizu govora odabrala sam nekoliko javnih osoba, uglavnom političara ali i znanstvenika. Oni su redom: Kolinda Grabar-Kitarović, Ivo Josipović, Zoran Milanović, Milanka Opačić, Vedran Mornar, Đurđica Sumrak, Branko Vukšić, Korado Korlević te Nikica Gabrić.

Odabrani su oni javni govori koji se temelje na spontanoj izvedbi i pred velikim auditorijem, a dostupni su sredstvima javnog priopćavanja. Prostor izvođenja govora je Republika Hrvatska. Vremenski kontekst izvođenja govora Kolinde Grabar-Kitarović i Ive Josipovića jest predizborna kampanja u prosincu te siječnju 2014. godine, a Zorana Milanovića izbori za sastavljanje Vlade Republike Hrvatske u 2011. godini. Govori Đurđice Sumrak te Branka Vukšića smješteni su u kontekst održavanja redovite sjednice Hrvatskoga sabora u Zagrebu 2014. i 2015. godine te su njihovi govori zapravo replike na govore drugih zastupnika o aktualnim temama sjednice. Govor Milanke Opačić održan je na sjednici Vlade 2013. godine na kojoj govori o sustavu socijalne skrbi u prethodnoj godini. Vedran Mornar govori na Visokom učilištu *Algebra* na konferenciji o budućnosti obrazovanja u digitalnom društvu pred informatičkim predstavnicima institucije i predstavnicima turskog Ministarstva obrazovanja u studenom 2014. Korado Korlević gost je emisije *Puls nacije* te *Glas za čovjeka* Hrvatske Radio Televizije u 2012. te 2014. godini u kojima govori o ulaganju u obrazovanje i svojim znanstvenim projektima. Nikica Gabrić gost je emisije *Piramida* u ožujku 2015. godine u kojoj govori o bušenju nafte u Jadranu te emigraciji pilota hrvatskoga zrakoplovstva.

3.2 Spontani govor

Spontani govor upotrebljava se u različitim prigodama koje od govornika zahtijevaju visok stupanj spontanosti i fleksibilnosti, a pretpostavljaju njegovu primjerenost situaciji, elokventnost, sigurnost u iznošenju misli, visoku koncentraciju i prisebnost. Među prednosti takvoga nepripremljenoga govora ubrajamo mogućnost prilagodbe raspoloženju slušatelja,

spontanu reakciju na konkretnu situaciju kao i otvoreno izražavanje misli dok su nedostaci moguće skretanje s teme, gubitak slušateljeva zanimanja i koncentracije (usp. Huth, Hatje 1977: 34). Tamara Gazdić-Alerić naglašava kako spontani govor zbog svoje prirode nije idealan zbog ispreplitanja dviju faza u proizvodnji govora (to su faza planiranja i faza proizvodnje govora) (usp. Gazdić-Alerić 2009: 188).

Obuhvaćanje isključivo spontanih govora podrazumijeva nepostojanje pisanoga teksta pri govornoj izvedbi govornika. Takav je oblik govora pogodan za proučavanje jezičnih činjenica koje se pojavljuju na svim jezičnim razinama i za koje smo onda sigurni da nastaju u trenutku izvođenja govora. Pretpostavlja se da je osoba sigurna u oblikovanju misli, dovoljno elokventna i već uhodana u držanju spontanih govora te da je koncentrirana na svoj govor koji dodatno obogaćuje primjerenošću i duhovitošću (usp. Huth, Hatje 1977: 34).

Spontana izvedba govora u javnome nastupu može odražavati stupanj govornikove jezične kompetencije u kojemu se očituje standardiziran jezični oblik nasuprot svim razlikama svoga zavičajnoga govora. Želimo li poboljšati jezičnu kompetenciju truditi ćemo se biti pravilni, jasni i razumljivi. Upravo su to odlike ljudskoga izraza kojima pojedinac uspijeva oblikovati svoje unutrašnje stanje ili pak određen sadržaj svoga govora.

Izraz je očitovan jezikom. Dugo je vremena postojao paralelno s retoričkom teorijom. Tako je u Aristotelovoj *Retorici* izraz, na primjer, ekvivalent pojmova za uvjeravanje koje je govornik trebao izmisliti i iskoristiti u javnom nastupu. Kakvi su javni nastupi i govorni izraz odabranih govornika kojima je hrvatski materinski jezik, kako se služe govornim vrednotama u oblikovanju svoga cjelokupnoga izraza, kakav je retorički dizajn (rečenica, izbor riječi, figure, potkrjepe, govorni bonton, stil) te govorna obilježja (pripremljenost, govornost, izražajnost, glas, izgovor, tečnost) analizirano je ovim radom.

3.3 Retorička obilježja

Svaki se javni govor može analizirati dvama kriterijima: retoričkim i govornim. Postavljanjem kriterija procjenjujemo izvedbu nekoga govora zaobilazeći pritom subjektivni, a uspostavljajući objektivni sud (usp. Olof-Pletikos 2008: 47).

Elenmari Olof-Pletikos u analizi govora razdvaja retorička te govorna obilježja u djelu *Kriteriji procjene govornoga izražavanja u nastavi hrvatskoga jezika* te tako daje prilog metodologiji nastave hrvatskoga jezika koja nastavnicima, ali i učenicima nudi smjernice za analizu govora. Retorička se obilježja odnose na verbalni sloj govora (sadržaj, ustroj, pragmatičnost, jezik, stil te govornu kulturu). Među kategorije retoričkih obilježja ubrajaju se: tema i strategija, upućenost publici, kompozicija govora te stil i jezik (op. cit.: 48). U analizi ovoga rada na temelju odabranih spontanij govora, iz ovih kategorija usmjerit ćemo se na kategoriju stila i jezika kao one dijelove ljudskoga izraza povezane s vrednotama govornoga izraza kojima čovjek uspijeva oblikovati svoju misao i tako utjecati na globalnost izraza.

Kategorija jezika i stila u analizi spontanij javnij govora odnosi se na uporabu standardnoga idioma (rječnika i gramatike) kao i na duhovitost, figurativnost u izražavanju, element govornosti očitovan dužinom rečenica prilagođenima slušanju, fatičkim sredstvima te oslovljavanjem recipijenata (usp. Olof-Pletikos 2008: 50).

3.3.1 Jezik

Svaki javni govor trebao bi biti standardnojezično ispravan. Spontani govor ne može biti idealan govor (usp. Gazdić-Alerić 2009: 188). Zbog toga u njegovoj proizvodnji zamjećujemo i niz standardnojezičnih odstupanja.

Uporaba standardnoga jezika u nekih se govornika očituje u manjem ili većem broju odstupanja od pravilne uporabe koju zahtijeva situacija i kontekst izvođenja govora. U tom smislu, neki govornici imaju više problema u prebacivanju jezičnih kodova te ostaju na razini razgovornoga idioma i provincijalističkoga naglašavanja, ali i kada govore idiomom koji smatraju standardnim, ne proizvode propisani četveronaglasni sustav hrvatskoga jezika. Propusni elementi za raspoznavanje dijalektalnoga podrijetla govornika u nekih su analiziranih govornika znatno izraženi (Vedran Mornar, Zoran Milanović, Korado Korlević, Nikica Gabrić, Milanka Opačić), a u nekih manje (Ivo Josipović, Kolinda Grabar-Kitarović, Đurđica Sumrak).

U analiziranom govoru prisutan je veći broj odstupanja od jezične norme koja remete jasnoću, pravilnost i cjelokupan dojam iznesenog javnog izlaganja. Jezičnu pravilnost tako

remete infinitivi bez završnoga nastavka *-i* u svim analiziranim govorima, primjerice: *doživljavat, predložiti, ić, bit, vratiti, voditi, postaviti, zamijeniti, raspravljati, razmisli, ostat, imati, reć, ugroziti, pomiriti*. Javlja se i nepravilan oblik glagolskog priloga sadašnjeg u govoru Korada Korlevića: *zahvaljujuć*'.

U govornoj proizvodnji često se javljaju gramatičke pogreške koji utječu na jasnoću misli i preciznost iskaza, ali i jezičnu kultiviranost. To je primjerice pogrešan oblik zamjenica i pogrešan odabir gramatičkoga roda: *...tehnologija je oružje s kojom se osvaja svijet; vrijednosti hrvatskog društva (...) je nešto što mora biti dio naše politike; pružimo ruku pomoći svakome koja je to potrebna; borit ću se za prava manjina da ona bude još veća; neću više biti mogućnosti za ovu vrstu nepravilnosti; oni su zapravo zemlja koja su ostvarili; problem ove zemlje je što je nestala fokus posvećenosti...; Koji su to opravdane troškovi; u sustavu socijalnog skrbi*. U ovom slučaju javlja se i oblik *hvala Vam lijepo* te pozdrav u obliku *dobro večer*. U analiziranim govorima pojavljuju se nepravilne sklonidbe u imenima (*da vas podsjeća današnja situacija na Alan Ford; imamo Željko Ivezić, imamo Mario Jurić*) te u sklonidbi brojeva (*s ostala dva naroda, se grupiraju iz četiri ministarstva*, ali i na drugim razinama (*od jedna šestina prisutnih, imali ste 'Cro' mafija u astronomiji, da vas je te godine netko rekao*). Iz govora Đurđice Sumrak možemo primijetiti redovitu pojavu izjednačavanja oblika nominativa i vokativa u uporabi muških prezimena: *Uvaženi kolega Vuljanić; Uvaženi kolega Milošević; Uvaženi kolega Grubišić*.

Od ostalih gramatičkih nepravilnosti javljaju se pogrešne uporabe prijedloga *s(a)* u primjerima: *sa imenom i prezimenom; sa braniteljima ćemo razgovarati direktno, kao sa partnerima; sa novim proračunom; sa istim; sa razvojem*. Tu su i jezična odstupanja u konstrukcijama prijedloga *za* i infinitiva: *budem probao svakako stupiti u kontakt za upoznati kakva je osoba, za vidjeti da li spada u one koji razumiju ili one koji ne razumiju*, kao i nepravilna uporaba čestice *put*: *ovo je prvi puta, drugi puta, dva puta*; te akuzativ za živo zamjenice *koji*: *strah prema poslu kojeg grademo i stvaramo*. U govoru Nikice Gabrića prisutan je i oblik glagola *zahvaliti* u suprotnom značenju od namjeravanoga: *Nažalost, birokrati ne vide potrebe tih pilota koji su prerijetko bili priznati, stavljeni da im se zahvali na pijedestal za sve što su radili*.

Od ostalih odstupanja od pravilne uporabe standardnoga idioma u javnom govoru javlja se i nepravilan oblik kondicionala I. glagola *biti*: *Dakle da bi mogli vrjednovati svoje*

ljude, moramo biti u stanju...; pa ne bi ni pokušav'o to radit da to ne radim; ja bi samo htjela postaviti pitanje, mi bi trebali najprije se ispričati...

U govoru Kolinde Grabar-Kitarović zamjećuje se pleonazam *malu sitnicu*, a u govoru Vedrana Mornara: *ja osobno mislim, nekih desetak milijuna kuna, moja kći vlastita*. Ovi su pleonazmi suvišni i pojačavaju zalihost leksičkog značenja riječi. U više govora često se javlja pogrešan oblik riječi *milijun*. Ta je pojava prisutna u govorima Branka Vukšića, Zorana Milanovića, Vedrana Mornara te Korada Korlevića u obliku *milijon: koliko nas malo ima tih četiri milijona; Turska ima 77 milijona stanovnika; Mi nismo zemlja od četrdeset milijona stanovnika... Mi smo zemlja od jedva čet'ri i po milijona ljudi*.

U govorima se također javlja krnji oblik skupa *je li* u zamjeni uzročnoga veznika *jer* (*Sa braniteljima ćemo razgovarati direktno, kao sa partnerima i prijateljima jel tu razlika nema.; jel ta dozvola je vidite nakon osam godina...; da li ćemo raditi bušenje nafte u Jadranu i plina jel time možemo ugroziti i turizam...*) kao i korištenje prijedloga *kroz* za izricanje načina (*rekli su to kroz glasove koje sam ja dobio; imale rasute kroz četiri ministarstva...*).

U govoru Nikice Gabrića zamjećuje se nepravilno korištenje određene zamjenice tvorene sastavnicom *ni*: *Hrvatska nažalost nema strategiju u ničemu...*

Kao posljedica nedovoljne usredotočenosti na govoreno, ali i promjena rečeničnoga tempa u govoru prema brzemu dovodi do jezičnih omaški u obliku pogrešnih oblika riječi bez njihova ispravljanja (*Naravno, ne želim time podcijeniti ni ovaj auditerij ni hrvatsku javnost...; ...da bi oni bili kažnjeni...; Postoji i moderan pristup i onaj koji je zastarili pristup...; Spasiti će se oni koji budu imali pojas za spasavanje*).

U govorima se javljaju i razni oblici dijalektalne obojenosti što je primjetno u odstupanju od standardnojezičnoga naglašavanja. Pojedini govornici ne trude se neutralizirati svoj govor pravilnim naglašavanjem što je očito u nizu riječi kao i u nepoštivanju pravila prebacivanja silaznih naglasaka na proklitiku (*ne zanìma, dozvoìle, trenèra, ne citìram, poduzìmajù, račùn, zainteresìranost, govòrimo, ilùzije, izmàknu, emòcijama, problèm, za nìjh, ne mòže, imènò, prezimènò, gòspodarski, tradìcije, po površìni, u mènì, demòkratskoj, izàci, prisiljàva, pomògnu, ispredàvano, kod nàs, trenèra, postòji, razlikòvati, osiromàšili...*).

3.3.2 Stil

Svoje govore političari obično započinju uobičajenim formulama obraćanja: *poštovani predsjedniče Hrvatskoga sabora; poštovane kolegice i kolege; uvaženi kolega; uvaženi zastupnici i zastupnice...*, a u govorima obraćanja široj javnosti javljaju se i familijarni oblici oslovljavanja kao što su: *dragi prijatelji; drage moje Hrvatice i Hrvati* čime se uspostavlja bliskost među sudionicima komunikacije.

Govor Kolinde Grabar-Kitarović svojevrsni je zahvalni govor s toposima obećanja i isključivosti. Topos zahvalnosti prisutan je i u pobjedničkom govoru Ive Josipovića uz topos obećanja prisutan i u govoru Zorana Milanovića. Ivan Ivas (usp. Ivas 1984: 194-195) navodi kako se u političkim govorima često može naići na vrijednosne stavove govornika sadržane u govorima zasićenim izrazima zabrane (*Dosta je bilo podjela! Dosta je!; ...nikakvih bolnih rezova ne smije biti! Ne smije biti!*), isključivosti (*Naravno morat ćemo biti racionalniji. | Morat ćemo biti pametniji u odlukama koje donosimo! || Moramo zadržati prava koja smo gradili | kao socijalno društvo zadnjih šezdeset godina!*), zapovijedi (*Vjerujmo u sebe!; Idemo dalje zajedno!; Idemo zajedno u taj bolji život...; Idemo se ujediniti!; pružimo ruku pomoći...*), ali i udvornosti (*...jer vi to zaslužujete; Hrvatska to zaslužuje; hrvatski narod to zaslužuje*).

Govornici se često pozivaju na budućnost koja će biti bolja, pozivaju na zajedništvo, slogu, vjeru u ideale kao pravcima boljeg budućeg stanja. Zbog takvih se toposa u govorima pojavljuje figura ponavljanja, anaforičnost izraza te gradacija kao u primjeru Ive Josipovića: *...jer moj program nudi Hrvatsku drukčiju od ove danas, nudi Hrvatsku s više demokracije, Hrvatsku koja otvara nove perspektive, i koja gradi ekonomiju, modernu ekonomiju 21. stoljeća u kojoj neće bit ovol'ko nezaposlenih, u kojoj će se puno bolje živjeti i u kojoj će se poštovati vrijednosti naše tradicije, vrijednosti hrvatskoga društva!*

Govornici se služe uvjeravačkom strategijom koja odaje njihovu sigurnost, samouvjerenost i odlučnost (*Siguran sam u to; dajem vam riječ, i tako mi Boga; dajem riječ za to; jamčim to; držite me za riječ; ...ali ja se ne predajem! Ne dam se i tako ćemo raditi za Hrvatsku!*).

U analiziranim govorima mogu se primijetiti duge rečenice čija je sintaksa razlomljena brojnim umetnutim rečeničnim periodama kao digresijama. Takva pojava utječe na jasnoću

govora te utječe na misaoni tijek govora. U govorima se javljaju i nagli prekidi govora i prijelazi na drugu temu. Takva je pojava prisutna i u drugim analiziranim govorima, primjerice u govoru Korada Korlevića: *Ovo je inače grozna tema jer kad se bace | podaci, | natalitet, | i to je jedna druga priča | da mi nemamo ni djece | 'nači ne samo da da..., umm, onda ja sam | danas | kad sam došao u Zagreb | sreo sam se sa sa par..., | i mi smo razgovarali... //*

U svojim se govorima govornici uglavnom služe prvim licem množine te raznim fatičkim sredstvima (poticanjem, retoričkim pitanjima) u govoru kojim dinamiziraju komunikaciju sa sugovornicima (*vidite, sjetimo se samo, pazite, gledajte i zaključujte sami; Kako iz toga izaći?, A kako ga je ona iskoristila? Zašto?, Znete li koliko, I što onda radi Vlada?*).

Od ostalih stilskih izražajnih sredstava u govorima je prisutna ironija te sarkazam kojima se postiže duhovitost: *Sve to rade fino, sa ugovorima, sve je legalno, sve je // transparentno! | Sve je po zakonu.; Evo ja se pridružujem ovom optimizmu... kamoli sreće da je sve tako kako on govori.; Međutim, ulogu Superhika je preuzeo Hrvatski sabor.; Pa, evo zaista, da li će biti toliko krumpira i da li će biti mjesta u zatvoru da oni koji su osiromašili obitelji hrvatske, u ovoj vladavini, budu tamo i da ga ogule?; I što radi onda Vlada? – Kupi ministru i tim 'stručnjacima' | - 'smartphone'. | Misle oni | - zaista - | pamet je prelazna!. Ironiju u postizanju duhovitosti primjećujemo i u govoru Korada Korlevića: *Sabor je mjesto gdje se donose zakoni, gdje se donose odluke, i loši zakoni da se mijenjaju, a to nije mjesto da neki zakon koji, donesen prije dvadeset godina, ispàda da ga je osobno Mojsije donio Hrvatima i da se taj zakon nikako ne može promijeniti...**

U nekim govorima dolazi do poetizacije izraza kojom se postiže kreativnost, perifrastičnost, anaforičnost i širenje diskurza: *Ali svi smo građani Hrvatske, svi hodamo ovim tlom, dišemo ovaj zrak i svi imamo iste interese: da ujutro ustanemo, sretni ili spokojni odemo na posao, da nam djeca ili unuci budu sigurni, da se ne razbole, a ako se slučajno razbole da budu dobro zbrinuti!; Hrvatskih građana iz grada i sa sela, iz predgrađa, iz ravnice i iz planine, hrvatskih građana koji imaju ovakav ili onakav svjetonazor, hrvatskih građana koji vjeruju i onih koji ne vjeruju, hrvatskih građana neovisno o njihovoj nacionalnosti, vjeri i spolu.; Bit će grešaka, bit će promašaja, bit će krivih procjena, bit će nesuglasica, bit će i svađa, ali to je pravac kojim ćemo ići.*

Govornici koriste različita stilska sredstva kojima obogaćuju izraz, produbljuju ga te potkrepljuju istinitost iznesene tvrdnje. U tom smislu njihova je strategija uvjeravačka. U tim

funkcijama korištene su figure usporedbe (...jer prvi oblici ulične demokracije (...) vam je zapravo situacija kad je Poncije Pilat pitao gomilu na ulici da li da oslobodi Barabu ili da oslobodi Isusa.; Kao što je karakter neke osobe zaključen u nekom trenutku, tako je i država u nekom trenutku zaključena.) kao i alegorije (Birokratizirana Hrvatska je stvorila košnicu u kojoj nema matica koje bi proizvodile nove pčele. Radilice se ne čuju od bučnog zujanja trutova koji galame i zuje okolo i ne proizvode med.; Znači ovo je brod koji tone... Ja imam šlauf.) te metafore (To su dimne zavjese.; Svinjogojstvo je na koljenima.; Spasit će se samo oni koji budu imali pojas za spasavanje.; SAD su magnet koji usisavaju sve sposobne.; ...sad je na nama starijima da im omogućimo da izrastu u najveća stabla koja mogu biti.) Korištenjem tropa govornici uspijevaju stvoriti skriveni smisao sadržan u živopisnosti izraza koji pojačava dojam uporabe jezika, ali i odnos govornika prema izrečenom sadržaju. Ivo Škarić slikovitost govora ističe kao pozitivnu osobinu retorike političkoga stila. (usp. Gazdić-Alerić 2009: 225). Poetičnost (slikovitost u izražavanju) ujedno je i jedna od glavnih osobina dobroga govora u klasifikaciji Damira Horge.

Od figura misli u govorima je često prisutna hiperbola. U govoru Kolinde Grabar-Kitarović hiperbola odražava njezino afektivno stanje u trenutku pobjede: ...*dobra večer ovoj veličanstvenoj noći*. U govoru Zorana Milanovića hiperbola se pojavljuje uz metaforično izražavanje i pridonosi uvjeravačkoj strategiji: *Reforme pravi državници provode, nakon dosta razmišljanja, i iz srca, iz želudca i instinktom...*; te u primjeru: *Takvi sustavi... su omogućili tisućama i tisućama radničke i težačke djece da naprave kvantni skok u svojim životima*. Njegov je govor zasićen nizom redundantnosti u opisivanju pojmova (poput ponosa, sreće, samopoštovanja) koji proširuju izraz u obliku veće digresije težeći pritom potrebi za dodatnim pojašnjenjem i preciznosti. Zalihost u njegovom govoru povećana je i uporabom latinskih, španjolskih te engleskih izraza (*circulus vitiosus*; *ovo je 'aquí', ovo nije 'aquí'*; *'greenfield' Hrvatsko ministarstvo vanjskih poslova*). Latinski izraz (*de facto*) upotrebljava i Vedran Mornar kod kojega je govor specijaliziran i u nizu drugih izraza poput *ICT strategija*, *'steam' znanja*, *FATIH projekt*, *e-škole*, *rewind*, *problem solving*, *pilot projekt*, *informacijsko-komunikacijska tehnologija*. Međutim, dojam uže specijaliziranoga govora narušava ton ispovjednosti (...*ali moja kći vlastita jednostavno ne želi čitati s ekrana, voli čitati sa papira i isprintanih elemenata...*) i familijarnosti (...*onda bismo mi isto tako u e-škole Stanićeve, gdje si mi ravnatelj, ...; Jesam u pravu, Blaženka?*)

Od strategijskih govornih sredstava pojavljuju se još i poslovični izrazi (*politike koje se kite tuđim perjem, mladi koji odlaze trbuhom za kruhom*) te frazeologizirane sveze riječi u

funkciji povezivanja dijelova iskaza koji se u nekim svezama prerasta i u administrativne oblike (*treba pozdraviti, pokazati zainteresiranost, predstavljati poštenje, voditi se emocijama/brigom, ukazati na probleme, ostvariti pobjedu, prihvatiti čast, završiti put koji smo počeli, izvesti iz krize, dati uzleta, primijeniti program, zasnivati obitelji, učiniti servisom građana, rješavati otvorena pitanja, čvrsto jamčiti, identificirati problem, voditi računa*).

3.4 Govorna obilježja

Zvučni dio izvedbe govora predstavljaju govorna obilježja. U ovom dijelu govor ćemo analizirati u ostvaraju kategorije izražajnosti koja obuhvaća i vrednote govornog jezika i njihovu iskorištenost u govornoj izvedbi. U ovom dijelu odredit ćemo glas govornika, njegovu artikulaciju i sve ono što ometa tečnost govora.

3.4.1 Izražajnost i ostvaraj vrednota govornog jezika

Govor kao multimedijску pojavu upotpunjuju oni elementi izražavanja koji ga čine dojmljivim, izražajnijim (ups. Gazdić-Alerić 2009: 181). Među skupinom elemenata koji tomu pridonese nalaze se i vrednote govornoga jezika. Njihova je uloga u govoru toliko važna da se njihovo učenje smatra nužnim. One utječu na slušateljevu percepciju govora, a način na koji su pritom ostvarene odražava odnos govornika prema sadržaju svoga iskaza.

Govore Branka Vukšića karakterizira primjetna afektivnost ostvarena nizom stanki te intonacijom koja je na krajevima govornih odsječaka često uzlazna i nezavršena te izaziva nelogičnost i otežava praćenje sadržaja koji se time čini nepovezanim. Intonacija u govorima Ive Josipovića, Kolinde Grabar-Kitarović te Zorana Milanovića je logična. Niz stanki, ponavljanja te ispravljanja u govornoj proizvodnji Branka Vukšića utječu na neujednačenost ritma. Ponekad stanaka u njegovom govoru pojačava dojam osnovne misli i naglašava značenje riječi koja dobiva dodatni ironični smisao (*Sve to rade / fino, sa ugovorima, / sve je legalno, / sve je // transparentno! // Sve je po zakonu.*). Značaj pauza u isticanju riječi osjeti se i u govoru Zorana Milanovića koji njima intenzivira osobni stav ističe važnost značenja riječi (*To je jalovo, // nekorisno // i loše za Hrvatsku. // Naravno, istovremeno / ne gajim iluzije // da je*

politika moguća bez konflikta, // da je Sabor moguć bez opozicije, / bez drukčijeg mišljenja / pa i bez opstrukcije / i provokacije.)

U govoru Branka Vukšića prevladava umjeren tempo koji se usporava stankama, ispravljanjima pogrešnih početaka te učestalim nefonematiziranim zvučnim stankama. U umetnutim dijelovima kao digresijama javlja se ubrzani tempo koji utječe na artikulaciju i ispuštanje glasova (*tis'ću i pe'sto, dv'e tis'će kuna*) te snižava intenzitet govora. Pojačan intenzitet u govoru osjeti se u govoru Ive Josipovića te Zorana Milanovića i Kolinde Grabar-Kitarović kojim su istaknuti važniji dijelovi govora, ali pojačan intenzitet donekle je uvjetovan entuzijazmom u govoru te smještajem govornika pred publikom koja njihov govor često odobrava glasnim pljeskom i uzvicima. Njihov govor odražava i jasna artikuliranost, a time i razumljivost. Kontakt s publikom ostvaren je pogledom usmjerenim prema publici za vrijeme čitavog trajanja govora. Rečenični tempo često je prekidan odobravanjem publike i time je isprekidan i znatno usporen. Njihovi govori, kao i govor Zorana Milanovića lišen je nefonematiziranih ozvučenih stanki, većih ispravljanja u govoru te je time prohodan i tečan. To može ukazivati na prethodnu pripremljenost i konciznost u iznošenju misli.

Govor Vedrana Mornara te Korada Korlevića obilježen je učestalim odstupanjem od normativnoga naglašavanja. Međutim, naglašavanje je i misaono te logički nesređeno. Vedran Mornar tako govori mirno, umjerenim tempom, ali nejasno i teško što odražava i snižen intenzitet do razine nečujnosti, neartikuliranosti i time nerazumljivosti pojedinih dijelova iskaza. Njegova dikcija u tom smislu nije dostatna. Intenzitet u govoru Vedrana Mornara djeluje nepredvidljivo, a intonacija u govoru jednolična je i monotona, a kod Branka Vukšića intonacija zauzima široke raspone. To zajedno negativno utječe na slušateljevu percepciju govora i globalnost izraza čitavih govornih odsječaka (usp. Gazdić-Alerić 2009: 183).

U govorima Đurđice Sumrak primjećuje se dinamičnost izražavanja u intenzitetu koji naglašava bitne dijelove iskaza povezane sa smislom iskazanoga sadržaja dok je intenzitet gotovo neprimjetan u ostvaraju govora Korada Korlevića koji govori nisko, umjerenim tempom i oslabljenim intenzitetom.

Rečenični tempo prihvatljiv je za razumijevanje u svim govorima. Izolirana je pojava prebrzoga tempa u umetnutim rečeničnim periodama kao digresijama govora koje su pritom ostvarene nedovoljno jakim izgovorom (mucanje, ispuštanje suglasnika, oslabljen intenzitet) kao u primjerima Branka Vukšića te Vedrana Mornara: *...i i umm, našima učenici | kad*

završe srednju školu onda su relativno dobri tamo gdje tre'a ponovit' činjenicu, ali tamo di tre'a rješit' problem, e onda tu već više nisu baš tako dobro...

Vrednote govornoga jezika važan su dio svakoga govora. I učenje: normativnih shema intonacije, logičkih akcenata, stanki, rečeničnoga tempa nužno je kako bi se ostvarila jasnoća, razumljivost i time prihvatljivost govornoga iskaza. Osim poštivanja norme, tu su i razni afektivni čimbenici koji mogu biti odraz govornikova emocionalnoga stanja te su u tome smislu općerazumljivi. Tamara Gazdić-Alerić ističe kako bi u svakome ostvaraju govora trebale biti u skladu prirodna spontanost govornika te jezična izgrađenost (kultiviranost govora): *To znači da bi svaki dobar javni govor trebao biti prirodan, a opet standardnojezično ispravan. Tu bi ispravnost trebalo tražiti u pravilima i gramatičke, i stilističke, i funkcionalne norme, ali i norma vrednota govorenoga jezika.* (Gazdić-Alerić 2009: 181-182).

3.4.2 Tečnost

Tečnost, glatkoća ili fluentnost jedna je od osobina dobroga govora. Zbog naravi spontanoga govora u njemu se često nalaze brojni zastoji govorne proizvodnje koji značajno utječu na ovu osobinu. Brojna zastajkivanja, umetnute rečenične periode, brojna ponavljanja, zamuckivanja te prečeste stanke i nefonematizirane ozvučene stanke otežavaju proizvodnju govora, utječu na njegovu jasnoću te ga čine netečnim. Uz to, bilo koja riječ ili skupina riječi koja se ponavlja često i bez svrhe smatra se narušavanjem tečnosti govora (usp. Olof-Pletikos 2008: 52).

Tečnosti govora pridonosi koncentriranost na sadržaj govora te pripremljenost za određenu temu govorenja. Nepripremljenost i slaba koncentracija očituje se u govorima Branka Vukšića te Vedrana Mornara kod kojih se javljaju učestale nesvrhovite poštapalice u raznim varijacijama (*zapravo, 'nači, ovaj, ovoga, evo; u svakom slučaju, ja bih rekao, ja sad bih rekao, rekao bih, moram reć', onda, e onda, a onda, isto tako, pa, ha!*). Poštapalice se javljaju i u govoru Milanke Opačić (*moram reć', isto tako*) te Đurđice Sumrak (*pa, pa evo, vidite, isto tako*). Poštapalice su odraz nečijega govora. Njihova učestalost (kao u govorima Branka Vukšića te Vedrana Mornara) upućuje na nesređenost misli, a u funkciji su dobivanja vremena. Međutim, uporaba poštapalica dovodi do zalihosti, znatno otežava i produljuje izraz

u komunikaciji čime se gubi jasnoća izraza. Takvu produljenost izraza možemo zamijetiti u rečenici Vedrana Mornara: *E sad u toj, | ja bih rekao, | ha!, | kroničnoj besparici, | mi se moramo snalaziti.* || *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000) navodi poštapalice kao izraze izvan sadržaja koje upotrebljava loš govornika u nedostatku riječi. Poštapalice *znači te pa* uglavnom se pojavljuju na početku rečenice te se javljaju u funkciji nesvjesne govornikove stanke ili pak u funkciji psihičke stanke (usp. Gazdić-Alerić 2009: 205-206) prije početka govora kao na primjeru Milanke Opačić: *Pa evo | na prvoj točki smo čuli kako predstečajna nagodba...* One su odraz skromnoga rječnika, jezične neekonomičnosti u učestalosti svoga pojavljivanja kao i nesređenih misli.

Nesređenost misli u velikoj mjeri utječe na tečnost govora. Ona je vidljiva na primjeru umnažanja izraza umetnutim rečeničnim periodama koje razlamaju sintaksu, govor čine nejasnim te remete njegov ritam. To je primjetno u govorima Branka Vukšića na primjeru: *Dug od dvjesto do petsto kuna vam naraste od tisuću, | tisuću i petsto do dv'e tis'će kuna | jer ovje... odvjetnička kancelarija koja samo štanca | umm umm | u jednom piše koje sam ja dobio: 'Imat ćete neugodnosti!* Na tečnost govora ovdje u znatnoj mjeri utječe nedorečenost, artikulacija kao i pogrešan početak s ispravljanjem te nefonematizirane ozvučene stanke. Nefonematizirane zvučne stanke česte su u govoru Vedrana Mornara kod kojega se javljaju i ponavljanja do razine zamuckivanja: *Umm | brojke | trenutno koje koje ovaj | sam čuo | postotak učenika koji pohađaju | ja ja | instrukcije zahvaljujući tom i takvom načinu podučavanja u našim školama su | grozomorne, | nevjerojatne. ||; ...negdje sam vidio da se spominje 'steam' | kao | ha! | povećat ćemo na izvanrednim studijima kvotu za | za za 'steam' studije, | kao da su ovi koji studiraju na izvanrednim studijima tamo zato što su baš | jako potkoženi na | na na na matematici | i i i sličnim, | malo težim strukama. ||*

U govoru Zorana Milanovića ne primjećuju se nefonematizirane zvučne stanke. Njegov govor čine netečnim česte kraće i duže pauze koje utječu na neujednačenost ritma. Pauza se pojavljuje i u govoru Nikice Gabrića i to na razini jedne riječi koja ju tako prepolovljuje te u bitnome utječe na ritam, izgovor, jasnoću, a time i tečnost: *Hrvatska će biti pustoš ako ne bude se pustila da je takvi ljudi vode, | nego ako bude vladala medio||kritiska | demokracija onda nema u ovoj zemlji budućnosti.* || Takva pojava očita je i u govoru Branka Vukšića: *Umm | rekao je da bi | da je potrebno zajedništvo svih nas u poticanja, | u poticanju, | ne citiram doslovce, | cjelo||životnog obrazovanja.*

Može se primijetiti kako je tečnost svojstvo govora u velikoj mjeri povezano s vrednotama govornog jezika. Tako se na primjerima odabranih govora primjećuje se kako i neujednačen intenzitet govora bitno utječe na njegovu tečnost. Tako je govor Vedrana Mornara intenzitetski nepredvidljiv, ponekad oslabljen do razine nečujnosti i nejasne artikuliranosti te neki dijelovi govora na početku nisu zabilježeni upravo zbog te činjenice. Uz to, njegov je govor obilježen i produžavanjem vokala do razine afektacije. Primjerice: *Nažalost, problème će uvijek biti s finaancijama.*; ...mi se moramo snalaziti...; *Znate li kooliko?* Na tim mjestima glas se spušta, a intenzitet opada.

Zbog prirode spontanoga govora u njemu se pojavljuju brojne pogreške koje utječu na njegovu tečnost. Njega čine razna vrsta oklijevanja u vidu praznih stanki, nefonematiziranih ozvučenih stanki, pogrešnih početaka s ispravljanjem, raznim ponavljanjima (poštalicama, riječima, zamuckivanjima), nedovoljno izgrađene artikuliranosti govora, nepredvidljive intenzitetske modifikacije, nesređenosti misli, gomilanja izraza koja razlamaju sintaksu te pogrešnih početaka bez ispravljanja.

Mogli bismo zaključiti kako je osobina tečnosti jedna od važnijih govornih osobina povezana s vrednotama govornog jezika. Njezina (ne)pojavnost utječe na jasnoću i kod svoga recipijenta utječe na stvaranje pozitivnoga ili negativnoga dojma o cjelokupnoj govornoj izvedbi nekoga govornika. Za postizanje bolje komunikacijske uspješnosti govor je potrebno kultivirati, izgrađivati, unaprijed planirati. To je osobito važno za govornike u javnom području života (usp. Gazdić-Alerić 2009: 200).

4. NASTAVA JEZIČNOG IZRAŽAVANJA – USMJERENOST NA GOVOR

Hrvatski jezik najopsežniji je predmet osnovnoškolskoga obrazovanja koji kao sredstvo sporazumijevanja (nastavni jezik) služi i u svim ostalim školskim predmetima. On je predmet odgoja i obrazovanja od predškolske do završetka srednjoškolske razine. Njegovo je predmetno područje podijeljeno na četiri dijela od kojih jedno pripada *području jezičnoga izražavanja* koje obuhvaća govornu i pisanu razinu hrvatskoga jezika (uz *jezično izražavanje* tu je i područje *hrvatskoga jezika, književnosti* te, u osnovnoj školi, *medijske kulture*). Među osnovne zadaće područja jezičnoga izražavanja donesene *Nastavnim planom i programom* (2006) ubrajamo sljedeće: *razvoj sposobnosti doživljaja, osjećaja, misli i stavova; stvaranje*

navika uporabe pravogovornih (ortoepskih) i pravopisnih (ortografskih) norma te ostvarivanje uspješne usmene i pisane komunikacije (HNOS 2006: 25).

Živa riječ bitan je segment svakog nastavnog procesa. U skladu s tom činjenicom, Ivo Škarić pita se nije li potrebno razvijati i oplemenjivati govorni izraz (usp. Škarić 1975: 99). *Nastavni plan i program* donesen u kolovozu 2006. godine naglašava važnost razvoja komunikacijskih sposobnosti na razini praktične primjene. Karol Visinko ističe kako je prije službenog *Nastavnog plana i programa* za Hrvatski jezik (2006.) postojao netiskan uvodni tekst koji ističe kako teme *jezičnoga izražavanja* valja integrirati u dio svakog nastavnog sata dok bi se neke teme trebale obrađivati i tijekom više zasebnih nastavnih sati (usp. Visinko 2010: 51).

Hrvatski jezik je obavezan nastavni predmet u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju. On je nastavni jezik na kojemu se odvija proces učenja i usvajanja znanja. Njegov standardni idiom i izražavanje na njemu uči se od početka obrazovanja. Izvorni govornici hrvatskoga jezika u tom procesu ovladavaju svima novim idiomom i to na području četiriju jezičnih djelatnosti: slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. Učenikov polazni idiom može se pritom manje ili pak znatno razlikovati od standardnoga idioma što znači da će učenici istovremeno ovladavati dvama jezičnim sustavima. Glavni dio jezičnoga razvoja vezan je upravo uz osnovnoškolsko obrazovanje dok u srednjoj školi učenici pretežno obogaćuju svoje stečeno znanje (usp. Jelaska 2009: 123-130). Važno je osvijestiti ulogu služenja polaznoga i standardnoga idioma u društvu, kako bismo utjecali na izgradnju pozitivnoga stava u stjecanju govorničke kompetencije, kao i na ovladavanje standardnim idiomom kojim bismo se služili u konkretnim govornim situacijama.

Kakvo je stanje u konkretnim udžbenicima osnovnoga i srednjoškolskoga obrazovanja te u kojoj mjeri službeni *Nastavni plan i program* (2006.) pridaje važnosti govorenoj razini jezičnoga izražavanja analizirano je u ovom radu.

4.1 Jezična djelatnost slušanja

Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje (2005) usmjeren je razvoju osnovnih jezičnih djelatnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.

Jezična djelatnost slušanja prva je u nizu, a time i najvažnija jer o njoj ovisi svladavanje ostalih jezičnih djelatnosti. Ivo Škarić istaknuo je kako postajemo *gluha civilizacija* te je nekultura slušanja poraznija od nekulture govorenja, a u školstvu se veća pažnja priklanja zapisivanju nego slušanju i pamćenju govorenog. (usp. Škarić 2003: 45-46) Vještina slušanja ujedno je i temelj uspješnoga govorenja u javnosti.

Do četvrte godine života čovjek ovlada osnovama svoga materinskoga jezika. Daljnjim razvojem te institucionalnim obrazovanjem širi se jezični vokabular, upoznaju se osnovna i složenija pravila gramatike te čovjek usavršava svoj govorni razvoj (usp. Šego 2009: 126). Kod usvajanja jezika značajnu ulogu imaju govorni modeli (primjerice roditelji, nastavnici, javni govornici) jer urođenom vještinom slušanja pojedinac i sam oponaša ponuđeni mu govorni model pri stjecanju komunikacijske kompetencije te sudjeluje u jezičnoj komunikaciji određene jezične zajednice. Slušanje prethodi govornom izražavanju i njegovoj uspješnijoj realizaciji. Slušanje je prva jezična djelatnost, sposobnost pojedinca koja prethodi razumijevanju, govorenju, čitanju, pisanju te prevođenju. Cjelokupni jezični razvoj počiva na vještini slušanja kojom se usvaja: glasovni sustav, naglasni sustav te ritmičko-melodijski sustav hrvatskog jezika (usp. Pavličević-Franić 2005: 92). Jezična djelatnost slušanja prisutna je i u nastavi jezika (gramatike, pravopisa) kao i u nastavi medijske kulture te književnosti.

Dunja Pavličević-Franić istaknula je kako slušanju, kao temeljnoj vještini pojedinca, hrvatski obrazovni sustav ne pridaje veliku važnost te ju gotovo zanemaruje (usp. Pavličević-Franić 2005: 94) iako upravo djelatnost slušanja utječe na cjelokupni govorni izraz. Naš školski sustav često zapostavlja područje jezičnoga izražavanja, pismena razina jezičnoga izražavanja često je u prednosti pred govorenom koja je u školskoj praksi smatrana manje obvezujućom (usp. Pavličević-Franić 2005: 146). Karol Visinko također zamjećuje kako je pravogovor nedovoljno zastupljen u metodičkoj praksi, a rječnik nedostatan. Sve to utječe na jezično izražavanje učenika (usp. Visinko 2010: 14). Takva je pojava paradoksalna s obzirom na cilj poučavanja hrvatskoga jezika koji upravo teži stjecanju komunikacijske jezične kompetencije.

Visinko ističe kako bi tijekom osnovnoškolskog poučavanja hrvatskog jezika najviše trebalo razvijati i poticati jezično izražavanje, a zadaće jezičnoga izražavanja smatra najvažnijim zadaćama predmeta *Hrvatski jezik* jer je stupanj jezičnoga obrazovanja nakon te razine školovanja razmjernan uspješnom jezičnom izražavanju (jasno oblikovanje misli, pravilnost u stvaranju rečenica te kompozicijski vezanom tekstu) (usp. Visinko 2010: 12-15).

4.2 Govorenje kao jezična djelatnost

Govorenje je jezična djelatnost koja se prethodno nadograđuje na usvojenu vještinu slušanja. To je oblik usmenoga izražavanja koje je kao zvučno sredstvo sporazumijevanja znatno starije od grafijskoga, pismenoga oblika komunikacije. Njega čine elementi koje nazivamo njegovim *segmentalnim* (glasovi, slogovi, riječi, izgovorne cjeline, rečenice) te *suprasegmentalnim* obilježjima (intonacija, naglasci). Uz vrednote govorenoga jezika koje ga prate, govor postaje slojevito sredstvo sporazumijevanja koje olakšava komunikaciju (usp. Pavličević-Franić 2005: 27-32).

Službeni *Program* potiče nastavu govornoga izražavanja standardnim jezikom njegujući uz to i zavičajni govor učenika kojega se upoznaje i s različitim funkcionalnim stilovima. Vidljivo je to iz popisa obrazovnih postignuća u *Programu*, usmjerenih na poticanje govora: *govoriti* (str. 26); *iskazati doživljaj kratke pjesme* (str. 27); *oblikovati i ispričati kratku priču prema poticaju* (str. 28); *ispričati filmsku priču kratkoga crtanoga filma* (str. 29); *ostvariti kraći samostalni govorni nastup* (str. 30); *pripovijedati o stvarnom i zamišljenom događaju; ispričati filmsku priču* (str. 32); *usmeno i pisano komunicirati na svome zavičajnome govoru; sažeto prepričavati događaj, samostalno stvarati priču prema ponuđenom sažetku, opisivati prema planu (usmeno i pisano), samostalno oblikovati govornu i negovorenu poruku, iskazivati vlastiti doživljaj književnog djela i filma* (str. 33); *stvarati subjektivni opis osobe (usmeno i pismeno); prepričavati izmijenjene ili dopunjene priče uvodeći novi događaj i likove* (str. 36); *sažeto prepričavati glavne događaje i bitne pojedinosti i samostalno oblikovati sažetak (usmeno)* (str. 40); *samostalno oblikovati vijest u govoru; stvarati komentar u govoru* (str. 44). Iz popisa izdvojenih obrazovnih postignuća možemo primijetiti da je u *Programu* zastupljena jezična djelatnost govorenja što potvrđuje učestalost obrazovnih postignuća za tu djelatnost. Također primjećujemo kako je govoreno jezično izražavanje integrirano i u područje *književnosti* kao i *medijske kulture* te se govorno izražavanje uvježbava i u monološkim i u dijaloškim govornim vrstama.

Usmjerenost na raznolikost funkcionalnih stilova može se primijetiti na primjeru prvih komunikoloških udžbenika za Hrvatski jezik u predmetnoj nastavi od 5. do 8. razreda osnovne škole pod nazivom *Volimo Hrvatski!*. Listajući udžbenike može se zamijetiti prisutnost predložaka koji prate svaku lekciju. Učenike dodatno može motivirati činjenica da su tekstovi prilagođeni uzrastu, novijeg su datuma, a izvor su im i razni internetski portali (meteorološki,

kulinarski), dokumentarne emisije, vijesti iz *Večernjeg lista*, *Sportskih novosti*. Tako je za jedinicu rasprave u osmom razredu odabran tekst Zavoda za javno zdravstvo, *Trening životnih vještina* koji učenike stimulira za raspravljavanje polazeći od tvrdnje da je utjecaj reklama štetan. Svako poglavlje udžbenika završava *Zapisom za pravopis* u kojemu se nalaze riječi i njihovi srodni oblici iz uvodnih tekstova. Učeniku je omogućeno proširivanje vokabulara novim riječima koje sa sobom donosi svaki tekst. Uz to, većina lekcija izdvaja učestale pogreške i odstupanja u govoru te zorno upućuje na pravilno govorenje izvođenjem pravilna oblika rečenice ili isticanjem pravilne uporabe određenih priloga (npr. gdje, kamo, kuda), prijedloga (npr. s(a), k(a)), čestica (npr. *put*) i sl. Možemo zaključiti kako ovi udžbenici svojim sadržajima prate *Nastavni plan i program* te mu se približavaju u ostvarivanju obrazovnih postignuća.

U srednjoškolskom obrazovanju nema novih nastavnih planova nego ishode nude Ispitni katalozi za državnu maturu koja je uvedena od 2010. godine, a koja u svojoj provedbi posve isključuje govorno izražavanje. Prema udžbenicima za gimnazije *Fon-Fon* Dragice Dujmović-Markusi, primjećujemo kako su usmjereni na teorijsko usvajanje gramatičke norme te usvajanje pravopisnih zakonitosti. U prvom razredu gimnazije, učenici se upoznaju s vrednotama govornoga jezika. Međutim, udžbenik je usmjeren na njegovanje razine pisanog, a ne govorenog izražavanja što primjećujemo u zadacima koji prate lekciju: *Ispišite sve riječi dobra iz pjesme i svakoj odredite vrstu riječi i padež; Napišite nekoliko rečenica u kojima će samo fonem imati razlikovnu ulogu; Napišite nekoliko rečenica u kojima će samo dužina imati razlikovnu ulogu; Napišite rečenicu u kojoj i naglasak, i dužina, i intonacija mogu imati razlikovnu ulogu* (*Fon-Fon 1*: 83-84). U programu hrvatskog jezika termini javnoga govora i njegova ostvarenja tumače se tek u 3. razredu, tako i u udžbeniku *Fon-Fon 3* koji uključuje učenike u samostalnu živu govornu izvedbu na određenu temu, a lekcija je potkrijepljena primjerom govora stvarne javne komunikacije (dijelovi govora *O stilu* G. L. L. de Buffona).

Pristup vrednotama govornoga jezika uglavnom je posredovan jezičnom djelatnošću čitanja što je razvidno u obrazovnim postignućima *Nastavnog plana i programa*: *čitati glasno s točnom intonacijom izgovornih cjelina i rečenice* (str. 27); *izražajno glasno čitati dramski tekst (igrokaz) poštujući vrjednote govorenoga jezika* (str. 31); *glasno čitati poštujući rečenični naglasak i intonaciju te ostale vrjednote govorenoga jezika* (str. 33); *izraziti doživljaj djela prikladnim interpretativnim čitanjem (služeći se vrjednotama govorenoga jezika)* (str. 36).

4.3 Važnost pozitivnoga stava u ovladavanju vještinom govorenja

Pozitivan stav povezan je sa sviješću o važnosti standardnoga jezika koji pridonosi njegovom uspješnijem ovladavanju (usp. Alerić, Gazdić-Alerić 2009: 6-7). Utjecaj na izgradnju stava ima i segment poučavanja kao i utjecaj stava osobe koja se nalazi u ulozi poučavatelja (op. cit.: 25). *Nastavni plan i program* (2006) u vrlo oskudnoj mjeri utječe na razvoj pozitivnoga stava i to primjećujemo u popisu obrazovnih zadaća nastave hrvatskoga jezika. To je vidno u jednoj od zadaća nastave hrvatskoga jezika koja se temelji na *suzbijanju straha od jezika* (HNOS 2006: 25), zatim u trima navedenim obrazovnim postignućima koja su usmjerena na razvijanje svijesti o važnosti njegovanja jezika: *osvijestiti postojanje različitih narodnih govora i potrebu njihova njegovanja; razvijati svijest o važnosti pravilnog pisanja i govorenja hrvatskim književnim jezikom* (HNOS 2006, 35); *razumjeti odnos i ulogu zavičajnoga govora hrvatskim književnim jezikom i obratno* (HNOS 2006, 47).

Razvijanjem pozitivnoga stava prema standardnome jeziku utječemo na razvoj svijesti o potrebi ovladavanja sekundarnom jezičnom kompetencijom koja učeniku omogućuje uključivanje u komunikaciju šire zajednice. Važno je pritom i oslanjanje na imanentnu gramatiku učenika prema kojoj također moramo razvijati pozitivan stav jer je upravo zavičajni idiom pojedinca temelj na kojemu počiva izgradnja jezičnoga osjećaja na koji se učenik oslanja pri ovladavanju drugim jezičnim sustavom, normativnom gramatikom. *Usporednim modelom paradigmatškoga prijenosa* (usp. Pavličević-Franić 2005: 11) učenik bez straha od pogreške pristupa učenju standardnoga jezika i usvajanju njegovih vrednota. Na izgradnju pozitivnoga stava može utjecati i način na koji se učenika poučava hrvatskom standardnom jeziku kao i stav poučavatelja prema poučavanom predmetu.

Jasna Šego u počecima jezično-govornoga razvoja ističe važnost igre koja djetetu nudi osjećaj slobode pa tako i slobode u izražavanju koja može potaknuti djetetov govorno-jezični razvoj. Takve su igre prvenstveno usmjerene na razvijanje vještine slušanja kao recepcijske sposobnosti za koju su odgovorni spomenuti govorni modeli (usp. Šego 2009: 119-149). Jasna Šego također naglašava kako aktivnost takvih igara dovodi do govornoga razvoja koji stalno treba poticati kako ne bi došlo do *kulturne deprivacije*. Time se dolazi do pozitivnoga ozračja za daljnje njegovanje i razvijanje mogućnosti govornoga izražavanja (usp. Šego 2009: 144-146).

4.4 Komunikacijska kompetencija

Značajan tehnološki napredak, razvoj informatičkoga znanja kao i društvene promjene te procesi globalizacije ono je što je obilježilo početak 21. stoljeća, ali i što je u značajnoj mjeri utjecalo i na sustav odgoja i obrazovanja. Za budućnost daljnjeg obrazovanja Europska je unija važnim istaknula stjecanje učeničkih kompetencija stoga je 2004. godine izdan dokument *The European Framework of References for Lifetime Learning* koji komuniciranje na materinskome jeziku smatra prvom i ključnom kompetencijom u usvajanju i razvoju ostalih kompetencija u koje se ubrajaju i: *komuniciranje na stranome jeziku, matematičke i prirodoslovne pismenosti, digitalne kompetencije, umijeća organiziranja i uređivanja vlastitoga učenja, međuljudske i građanske kompetencije, poduzetništva i kulturološkoga izražavanja – glazbe, medija, tjelesne kulture i očuvanja zdravlja, književnosti, umjetnosti*) (Gazdić-Alerić 2009: 78).

Komunikacijska kompetencija pojam je koji uvodi Dell Hymess te se odnosi na *uporabno znanje jezika*. Na njezino stjecanje utječe pozitivna okolina i međuljudska interakcija u kojoj se ova vrsta kompetencije može razviti. Izostanak ove sposobnosti može izazvati negativne posljedice za pojedinca kao što je to agresivnost, nesigurnost te u konačnici i neuspjeh (usp. Šego 2009: 123). *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje* komuniciranje na materinskom jeziku smatra ključnom kompetencijom koja je polazište za stjecanje svih ostalih kompetencija. Jezična kompetencija ona je sposobnost koja omogućava da se uspješno sporazumijevamo na nekom idiomu materinskoga jezika. Upravo je ona jedan od osnovnih ishoda općeg i srednjeg obrazovanja prema Strategiji za izradbu i razvoj *Nacionalnog kurikulumu* (2007) (usp. Olof-Pletikos 2009: 44).

Dunja Pavličević-Franić prva se u našoj znanosti zalaže za komunikacijski model učenja koji bi se temeljio na primjerima iz svakodnevnih priopćajnih situacija. Takav sustav zagovara funkcionalnu nastavu jezika koji bi težio postizanju uspješnijih rezultata pri praktičnoj jezičnoj uporabi nasuprot šturoga teorijskoga znanja o jeziku, odnosno stjecanja onoga što Dunja Pavličević-Franić naziva *lingvističkom kompetencijom*, naglašavajući pritom usmjerenost na *ranojezično razdoblje* (usp. Pavličević-Franić 2005: 73). Izostanak funkcionalne primjene u poučavanju hrvatskoga jezika ne bi bio svrhovit te bi izražavanje pratio strah od pogreške. Dunja Pavličević-Franić podržava svakodnevnim životom

oprimjerenu nastavu kao svrhovitiju nastavu u usvajanju gramatičko-pravopisnih sadržaja te ističe: *Preuranjeno propisivati usvajanje apstraktnih teorijskih pojmova može biti nesvrhovito te nepotrebno izazvati negativan stav i strah od neuspjeha. Dakle, komunikacijom do gramatike, a ne obrnuto.* (Pavličević-Franić 2005: 73). Dunja Pavličević-Franić također se zalaže za povezivanje nastave jezičnoga izražavanja s ostalim trima nastavnim područjima hrvatskoga jezika, koje bi trebale integrirati ovo jezično područje, kao i drugih nastavnih predmeta što bi zasigurno pozitivno utjecalo na razvoj jezičnoga izraza te komunikacijskih sposobnosti učenika.

Jedan od osnovnih ciljeva školskoga učenja i poučavanja hrvatskoga jezika jest osposobljavanje učenika za komunikacijsku jezičnu praksu stjecanjem i razvijanjem komunikacijske jezične kompetencije. *Zajednički europski referentni okvir* ističe da su kompetencije *sva znanja, vještine i karakteristike koje omogućavaju određenoj osobi da djeluje* (ZEROJ 2005: 9). Termin kompetencija pojavio se uvođenjem *Kurikuluma* koji navodi sva učenička postignuća koja se tijekom školovanja trebaju usvojiti. Komunikacijska kompetencija *smatra se najvažnijom pri usvajanju jezika, a čine je leksička, semantička, gramatička, fonološka, ortoepska i ortografska osposobljenost* (Pavličević-Franić, Aladrović 2008).

Jedan od ciljeva govornog izražavanja jest razvijanje kulture govora pod kojom Branko Vuletić podrazumijeva određen napor u izgradnji i svjesnoj organizaciji govora, ali i pri slušanju tuđega govora (usp. Vuletić 1977: 25). U nastavi hrvatskoga jezika važno je kod učenika razviti jezične sposobnosti te ga osposobiti za uspješnu komunikacijsku praksu na standardnome jeziku njegujući pritom učenikov zavičajni idiom. Takva je jezično-komunikacijska kompetencija jedan od osnovnih ishoda cjelokupnog obrazovanja na što upućuje *Nacionalni kurikulum za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2007). U skladu s tim, Karol Visinko ističe: *Umijeće je voditelja jezičnoga odgoja i obrazovanja uvoditi učenika u služenje standardnim jezikom njegujući dijalektalni izraz. Tako u konačnici možemo zapaziti učenikovu osposobljenost i kompetenciju za komunikacijsku praksu standardnom jeziku i zavičajnome idiomu* (Visinko 2002: 81).

Može se primijetiti kako *Nastavni plan i program* (2006) u nezatnoj mjeri ističe važnost govorenog izražavanja u području svakodnevne komunikacije, a to primjećujemo u popisu tek dvaju obrazovnih postignuća koji se izravno dotiču toga područja: *uljudno razgovarati i slušati sugovornika u telefonskom razgovoru, uljudno i prikladno sudjelovati u*

svakodnevnim različitim dijaloškim situacijama (HNOS 2006: 28, 30). Ta činjenica i dalje potvrđuje zapažanje Dunje Pavličević-Franić koja, govoreći o situaciji naše školske prakse, ističe da se više teži usvajanju jezičnoga znanja na razini gramatičke normativnosti, a tek malo razvoju komunikacijskih sposobnosti u funkcionalnoj primjeni. (usp. Pavličević-Franić 2005: 82).

Službeni *Program* ipak u podjednakoj mjeri pridaje važnosti razvoju jezično-komunikacijskih sposobnosti u usmenom i pismenom izražavanju te su sve jezične djelatnosti zastupljene, ipak slušanje u znatno manjoj mjeri. Aktivno stvaralačko slušanje gotovo u potpunosti je izostavljeno, a vidno tek na razini jednoga obrazovnih postignuća za 1. razred: *slušati sugovornika, primiti kraću slušnu poruku, saslušati i primiti dulju slušnu poruku (priče, interpretativno čitanje književnih tekstova* (HNOS 2006: 26). I ova pojava ponovno potvrđuje zapažanje Dunje Pavličević-Franić o poraznoj kulturi slušanja u hrvatskoj obrazovnoj praksi.

4.5 Odnos između imanentne i normativne gramatike

Jezik prati život i njegove funkcije u javnoj komunikaciji. Josip Silić tako je definirao hrvatski standardni jezik kao jezik *polifunkcionalne javne komunikacije* (Silić 2006: 36). Hrvatski standardni jezik tako se sastoji od pet funkcionalnih stilova (razgovorni, književno-umjetnički, administrativni, publicistički, znanstveni) čije zakonitosti upućuju na primjenu jezika ovisno o okolnostima i situaciji u kojoj se razgovor odvija. U školskoj nastavi rabi se znanstveni stil (objektivan i neindividualan, neutralan stil) kojim govore nastavnici i učenici. U nastavi hrvatskoga jezika učenici usvajaju osobine svakoga funkcionalnoga stila, upoznaju osnovna standardološka načela, usvajaju gramatiku, upoznaju se s ortoepijom, uče normativno naglašavanje, prepoznaju jezične modele. U nastavi hrvatskoga jezika učenicima treba osvijestiti pojavu različitih govornih situacija u kojima se mogu naći, a u skladu s tim i osvijestiti potrebu za komunikacijskom jezičnom kompetencijom i ovladavanjem zajedničkim jezičnim sustavom šire jezične zajednice kao bitnih sposobnosti jezičnoga izražavanja u životu svakoga pojedinca neovisno o njegovoj profesiji. Svjesno ovladavanje normama standardnoga jezika pojedincu omogućuje ravnopravan položaj s ostalim sudionicima

komunikacije u javnom i službenom sporazumijevanju. To je jedna od prednosti služenja tim oblikom jezika.

Razvoju jezične kompetencije na materinskom jeziku pridonosi odnos između dvaju jezičnih sustava koje nazivamo imanentnom i normativnom gramatikom. U svakoj većoj jezičnoj zajednici postoji jedan zajednički jezični sustav kojim je potrebno ovladati kako bismo udovoljili komunikacijskim zahtjevima zajednice. Takav oblik jezika naziva se standardni jezik koji se usvaja učenjem. Najprikladniji je varijetet jezika u *službenoj komunikaciji i školstvu* (usp. Trask 2005: 334). Svi se služimo nekim oblikom jezika. Jezik je apstraktan sustav znakova koji služi za sporazumijevanje i zajednički je svim govornicima jednog jezika. Bitno je čovjekovo identifikacijsko, ali i komunikacijsko sredstvo njegov materinski idiom (usp. Jelaska 2009: 123). Hrvatski jezik sastoji se od različitih idioma pa tako i onih mjesnih. Neki se mjesni idiomi veoma razlikuju i to je česta zapreka uspješnom međusobnom sporazumijevanju pripadnika različitih idioma. Pojedinaac koji je rođen i odrastao u svome zavičaju te pripada jednoj užoj lokalnoj zajednici, otpočeka usvaja i govor (organski idiom) te zajednice koji postaje njegov prvi jezični sustav. Taj se prvi jezični sustav naziva imanentnom gramatikom koja se usvaja spontano, razvojem, bez svjesnog napora. Ovladavanje imanentnom gramatikom pojedincu omogućuje primarnu jezičnu kompetenciju koja je ograničena prostorom, djelovanjem i područjem života pojedinca (usp. Alerić 2007: 11).

Daljnijim rastom i razvojem, pojedinac se uključuje u širu društvenu zajednicu te je zbog komunikacijskih potreba nužno ovladavanje drugim jezičnim sustavom koji je zajednički jezični sustav te šire zajednice, odnosno nužan je jedan idiom kao *sredstvo nadnarječnoga sporazumijevanja* (Jelaska 2009: 118). Uspješno ovladavanje primarnim jezičnim sustavom, pojedinca osposobljava za prepoznavanje sličnosti u drugom jezičnom sustavu kojime će na temelju sličnosti uspješnije ovladati stoga je u učenju jezika važno ne zaboraviti i nipošto ne zanemariti imanentnu gramatiku jer je upravo ona temelj na kojemu će pojedinac ostvariti sekundarnu jezičnu kompetenciju i sekundarni jezični osjećaj. Takav će jezični osjećaj biti objektivn i apsolutan *jer se temelji na više ili manje trajnom jezičnom sustavu standardnog idioma* (Alerić 2007: 14).

Normativna je gramatika gramatika standardnoga idioma (Alerić 2006: 194). Za ovladavanje normativnom gramatikom pojedinac bi trebao osvjestiti ulogu i važnost normativne gramatike (op. cit.: 194). Ovladavanje zajedničkim jezičnim sustavom,

normativnom (sekundarnom) gramatikom, pojedincu osigurava uspješno snalaženje u svakoj komunikacijskoj situaciji te ga osposobljava za prihvaćanje vrijednosti koje se prenose standardnim idiomom (prihvaćanje društva u cjelini). Normativna je gramatika stalna, u najmanje mogućoj mjeri promjenjiva, a njezino je stjecanje dugotrajan proces. (op. cit.: 194). Velika je prednost služenja hrvatskim standardnim jezikom u javnom i službenom sporazumijevanju ravnopravniji jezični položaj govornika (usp. Jelaska 2009: 118). Velik postotak učenika prema novijim istraživanjima pokazuje zanimanje za uspješnijim ovladavanjem normativne gramatike, a u tome pronalaze pomoć i za pravilnije govorenje (usp. Alerić 2006: 199).

U nastavi hrvatskoga jezika i poučavanju normativne gramatike bilo bi potrebno krenuti od spoznavanja sličnosti i razlika između imanentne i normativne gramatike i maksimalno iskoristiti primarnu jezičnu kompetenciju učenika koja bi bila polazište za usvajanje novih znanja, ostvarenja sekundarne jezične kompetencije. Svrha nastave bila bi očitovana uspješnom uporabom standarda u svakodnevnom izražavanju. Takvom bi se nastavom ostvarila dinamičnost koja bi učenike poticala na prepoznavanje vlastitog primarnog jezičnog osjećaja u odnosu na sekundarni jezični osjećaj i usvajanja normativne gramatike. Odnos ovih dviju gramatika važan je za razvoj uspješne učeničke kompetencije u prilagođavanju konkretnim jezičnim situacijama uporabom određenog idioma, a sve u njegovanju i služenju govornim oblikom jezične komunikacije.

5. ZAKLJUČAK

Hrvatski je jezik satnicom jedan od najopsežnijih predmeta poučavanja koji zahvaća četiri predmetna područja. Usko je vezan uz ostale predmete poučavanja jer se komunikacija odvija na materinskom jeziku. Jedno od područja *Hrvatskoga jezika* pripada nastavi jezičnoga izražavanja čije su zadaće najvažnije zadaće predmeta *Hrvatski jezik* jer je stupanj jezičnoga obrazovanja razmjeran uspješnom jezičnom izražavanju (jasno oblikovanje misli, pravilnost u stvaranju rečenica te kompozicijski vezanom tekstu) (usp. Visinko 2010: 12-15).

Jedan je od temeljnih ciljeva nastave hrvatskoga jezika osposobljavanje učenika za uspješnu komunikaciju na materinskome jeziku te, uz poticanje jezično-izražajnih sposobnosti, razvijanje svijesti o važnosti znanja hrvatskoga jezika te razvijanje pozitivnoga stava prema hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi (*Nastavni plan i program*, 2006.) kako bi se njime uspješno koristio, između ostaloga, i u svakome javnom obliku komunikacije.

Sadržaji jezičnoga izražavanja važni su segmenti u razvoju učenikove komunikacijske kompetencije stoga bi nastava hrvatskoga jezika trebala poticati razvoj jezičnih djelatnosti, posebice aktivnoga slušanja kao preduvjeta uspješnijega, produktivnoga govorenja i raspravljanja. Učenika je često teže motivirati za usmeno izražavanje zbog odbojnosti prema javnom nastupu, nezainteresiranosti i straha od pogreške. Kako bi nastava jezičnoga izražavanja bila uspješnija, potrebno ju je integrirati u ostala nastavna područja što ovisi o nastavnikovoj odgovornosti, inventivnosti i entuzijazmu u poučavanju.

U pedagoškoj praksi, živa riječ nastavnika i učenika odvija se na standardnome idiomu hrvatskoga jezika kao nadnarječnome sredstvu sporazumijevanja cjelokupne jezične zajednice. Zbog toga je u nastavi hrvatskoga jezika važno razvijati svijest o ulozi standardnoga jezika kao službenoga, neutralnoga tipa jezika, no važno je pritom ne zanemarivati učenikovu polaznu, imanentnu gramatiku. Zbog toga se suvremene teorije poučavanja zalažu za razvoj funkcionalnoga-komunikacijskoga modela učenja (Pavličević-Franić: 2005) koji bi zagovarao funkcionalnu nastavu jezika i time težio postizanju uspješnijih rezultata u praktičnoj jezičnoj uporabi bez straha od pogreške u izražavanju.

Analiza *Nastavnog plana i programa* (2006.) pokazuje usmjerenost na poticanje jezične djelatnosti govorenja prema obrazovnim zadaćama usmjerenima na nju, no nije u većoj mjeri usmjerena na isticanje važnosti pozitivnoga stava te poticanje vještine aktivnoga slušanja koja

je gotovo zanemarena, a upravo ta vještina utječe na cjelokupni govorni izraz. Pravogovor je nedovoljno zastupljen u praksi, a usmjerenost na razvoj služenja vrednotama govornog jezika posredovana je tek jezičnom djelatnosti čitanja. Vrednote govornoga jezika pridonose akustičkoj vrijednosti izraza koja govorom brže dolazi do razumskog dijela poruke. Upravo one pridonose multimedijalnoj dimenziji govora te ga dodatno obogaćuju u odražavanju intelektualne, ekspresivne te impresivne razine govornikova iskaza i prema Petru Guberini važne su u ostvaranju cjelokupnoga izraza: *Vrednote govornog jezika predstavljaju, po mojem mišljenju, osnovu problema ljudskog izraza i one su lanac uz čije je karike vezan svaki progres ljudskog rada i svi rezultati ljudske kreativne snage* (Guberina 1967: 9). Zbog toga je u nastavi važno razvijati učenikov osjećaj o svijesti i potrebi razvijanja njegova vlastita izraza.

Rane su civilizacije odgojem svoje mladeži usvojili visoku govornu kulturu. Bilo je to povijesno vrijeme početka nastave govornoga i pismenoga izražavanja. Usporedno s razvojem govora razvijalo se i govorništvo, retorika - koja se bavila i proučavanjem javnih nastupa te je uskoro zaslužila status *kraljice umijeća*. Govor možemo razmatrati u kategorijama privatne i javne komunikacije. Najraniji oblici pojave javne komunikacije zabilježeni su u Sumeru, a prvi teoretičar javne komunikacije bio je Aristotel (usp. Gazdić-Alerić: 2009: 27). U analiziranom korpusu spontanijavni govora hrvatskih političara i znanstvenika možemo primijetiti razna odstupanja koja se mogu objasniti obilježjima imanentnih gramatika i nerazvijenom osjećaju za standardni idiom stoga bi se u nastavi hrvatskoga jezika trebala iskoristiti primarna jezična kompetencija u usvajanju znanjima kojima tek treba ovladati (usp. Alerić 2005: 24) jer istraživanja (Pavličević-Franić, Aladrović 2008) pokazuju da učenici imaju bolje znanje teorije od njegove primjene u govornim ostvarajima.

Tijekom 19. stoljeća isticana je potreba za sustavnim jezičnim odgojem i osposobljavanjem učenika za vrhunsko govorno i pismeno izražavanje. Tek krajem 20. stoljeća ponovno dolazi do promjene odnosa prema govorništvu te se očekuje da se bez obzira na imanentnu gramatiku javno govori u standardu te da se govori bolje nego u familijarnim govornim situacijama. Komuniciranje na materinskom jeziku smatra se prvom i ključnom kompetencijom i jedan je od osnovnih ishoda općeg i srednjeg obrazovanja prema Strategiji za izradbu i razvoj *Nacionalnog kurikulum*a (2007.). Dokument Europske komisije (*Osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje*) jasno ukazuje na važnost ovladavanja materinskim jezikom jer komunikaciju na materinskome jeziku stavlja ispred svih ostalih kompetencija. Stoga je upravo nastava jezičnoga izražavanja područje u kojem će učenik, kao govornik u razvoju, razvijati i oplemenjivati svoj govorni izraz i tako se osposobiti za

ravnopravan položaj u komunikaciji na cjelokupnom teritoriju jezične zajednice bez obzira na to čime se bavio.

6. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Rad je usmjeren na javni govor, njegovo poučavanje i ostvarenje. Analizirana je upotreba jezika u govorenu, spontanu obliku na primjerima odabranih govornika javnoga političkoga i znanstvenoga života koji svoje govore usmjeravaju većem auditoriju. U promatranome govoru istražen je ostvaraj vrednota govornoga jezika, upotreba standardnoga jezika te figurativnost izraza te se analizira koliko službeni *Nastavni plan i program* pridaje važnosti govorenom izražavanju i razvijanju jezične djelatnosti slušanja koja govorenju prethodi. Razmatra se koliko su pojedine teme zastupljene u udžbenicima za Hrvatski jezik te koliko su opravdana odstupanja od pravilnoga govora i uporabe jezika s obzirom na poticanje pozitivnoga stava učenika u ovladavanju normativnom gramatikom hrvatskoga jezika i stjecanju komunikacijske kompetencije.

KLJUČNE RIJEČI: retorika, javni govor, spontani govor, vrednote govorenoga jezika, jezično izražavanje - govor, slušanje, *Nastavni plan i program*, pozitivan stav, imanentna gramatika, normativna gramatika, komunikacijska kompetencija

7. SUMMARY AND KEYWORDS

This work is focused on public speech, its teaching and achievement. We analyzed the use of language in the spoken, spontaneous form of the public speakers of the political and scientific life who direct their speeches to larger audience. In the observed speech the value of spoken language, the use of standard language and figurative expressions were researched. It was also analyzed how the official curriculum attaches importance to spoken expression and to development of language skills of listening, which is preceded by speaking. It was considered how certain themes are represented in the Croatian language textbooks and how are deviations from proper speech and language justified in order to encourage positive attitude of students in mastering the normative grammar of Croatian language and in acquisition of communicative competence.

KEYWORDS: rhetoric, public speech, spontaneous speech, the values of spoken language, language expression – speaking, listening, curriculum, positive attitude, immanent grammar, normative grammar, communicative competence.

8. IZVORI I LITERATURA

Izvori:

Anić, V.: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber. 2000.

Dujmović-Markusi, Dragica: *Fon-Fon 1, udžbenik hrvatskoga jezika za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Profil. 2005.

Dujmović-Markusi, Dragica: *Fon-Fon 2, udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Profil. 2009.

Dujmović-Markusi, Dragica: *Fon-Fon 3, udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije*. Zagreb: Profil. 2004.

Dujmović-Markusi, Dragica: *Fon-Fon 4, udžbenik hrvatskoga jezika za četvrti razred gimnazije*. Zagreb: Profil. 2006.

Nastavni plan i program za osnovnu školu. ur. Vican, D.; Milanović Litre, I. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH. 2006.

Rihtarić, A., Marijačić, M., Levak, J.: *Volimo hrvatski! 5, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil. 2013.

Rihtarić, A., Marijačić, M., Ružić, D.: *Volimo hrvatski! 6, udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil. 2013.

Rihtarić, A., Marijačić, M., Ružić, D.: *Volimo hrvatski! 7, udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil. 2013.

Rihtarić, A., Marijačić, M.: *Volimo hrvatski! 8, udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil. 2013

Trask, R. L.: *Temeljni lingvistički pojmovi*. ur. Perak, B.; Mihaljević, M. Zagreb: Školska knjiga. 2005.

Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje. Zagreb: Školska knjiga. 2005.

YouTube izvori:

<https://www.youtube.com/watch?v=b5xSq6P7jqE> (Kolinda Grabar-Kitarović, pregled 4. 5. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=GLUn5z9BYHM> (Milanka Opačić, pregled 4. 5. 2015.)

https://www.youtube.com/watch?v=9L_4gyio6jg (Đurđica Sumrak, pregled 7. 5. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=AXUK5Dwx3AM> (Đurđica Sumrak, pregled 7. 5. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=Xz-pdUG4E2I> (Đurđica Sumrak, pregled 7. 5. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=3a86KbiKmt8> (Branko Vukšić, pregled 4. 5. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=-uE9kycoP6c> (Branko Vukšić, pregled 4. 5. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=mfM8h1ztvvs> (Zoran Milanović, pregled 7. 4. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=umiuHq4dZPA> (Ivo Josipović, pregled 4. 5. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=QWyCDw0Xab8> (Vedran Mornar, pregled 12. 4. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=eajjEQ5-Jag> (Korado Korlević, pregled 7. 4. 2015.)

<https://www.youtube.com/watch?v=Xqhv2-2IWVc> (Korado Korlević, pregled 7. 4. 2015.)

<http://www.hrt.hr/enz/piramida/275803/> (Nikica Gabrić, pregled 12. 5. 2014.)

Literatura:

Alerić, M. (2006): *Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom morfologijom*. "Lahor. Časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik." 2, 2. (str. 190-206).

Alerić, M. (2005) *Jezični osjećaj i ovladavanje standardnojezičnom kompetencijom*. "Dijete i jezik danas: zavičajnost u nastavi hrvatskog jezika: zbornik radova s međunarodnoga stručnoga i znanstvenoga skupa." 6. (str. 10-26).

Alerić, M.; Gazdić-Alerić, T. (2009): *Pozitivan stav prema hrvatskom standardnom jeziku kao uvjet njegova uspješnijega ovladavanja*. "Lahor. Časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik". 4, 7. (str. 5-23).

Aristotel (1989): *Retorika*. Zagreb: Naprijed.

Badurina, L. (2001): *Hrvatski jezik kao jezik javne komunikacije*. "Dometi: znanstveno-kulturna smotra." 11.(str. 57-62).

Beker, M. (1997): *Kratka povijest antičke retorike*. Zagreb: ArTresor naklada.

Boban, V. (2007): *Počela govorne komunikacije*. Zagreb: Naklada Jurčić.

Delaš, H. (2013): *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Zagreb: Pergamena.

Gazdić-Alerić, T. (2009): *Stilska obilježja političkoga govora: doktorska disertacija*. Zagreb.

Gračanin, Đ. (1968): *Temelji govorništva*. Zagreb: Đuro Gračanin.

Guberina, P. (1967): *Zvuk i pokret u jeziku*. Zagreb: Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Huth, S. Hatje, F. (1977): *Kratka povijest umjetnosti govorništva*. "Govori za sve prilike i ukratko o govorništvu – priručnik za učinkovite i moderne govore." Zagreb: Poslovni zbornik.

Horga, D. (1989): *Kultura govora i masovni mediji*. Jazikot i kulturata: Zbornik na trudovi od Konferencijata vo Ohrid od 27 do 29 maj 1988. (ur. Stefanovski, Lj.). (str. 25-31).

Ivas, I. (1984): *Stilistika političkoga govora: magistarski rad*. Zagreb.

Jelaska, Z. (2009): *Govorenje hrvatskoga*. "Nazorovi dani, zbornik radova 2003. – 2009.". (ur. Biličić, A.; Ostoja, M.). (str. 88-98).

Kišiček, G. (2011): *Usporedba antičkog i suvremenog poimanja dobrog govornika*. "Diacovensia: teološki prilozi.". 28, 1. (str. 115-132).

Olof-Pletikos, E. (2009): *Kriteriji procjene govornoga izražavanja u nastavi hrvatskoga jezika*. "Jezik, književnost i mediji u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama.". (ur. Češi, M.; Barbaroša-Šikić, M.). Zagreb: Naklada Slap. (str. 43-63).

Pandžić, V. (2007): *Govorno i pismeno izražavanje u srednjoj školi*. Zagreb: Naklada Jurčić.

Pavličević-Franić, D. (2005): *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa.

Pavličević-Franić, D. i Aladrović, K. (2008): *Jezične kompetencije učenika na početku školovanja: normativnost nasuprot pragmatičnosti*. Zbornik RUHJ-1 (ur. V. Šimović), Zagreb: ECNSI i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (str. 126-140).

Silić, J. (2006): *Funkcionalni stilovi hrvatskog jezika*. Zagreb: Disput.

Šego, J. (2009): *Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece. Jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju*. "Govor". 26, 2. (str. 119-149).

Škarić, I. (1975): *Program kulture govora*. "Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika 22 (1974-1975)". 4 (str. 97-103); 5 (str. 131-141).

Škarić, I. (1977): *Iverci iz suvremenog besjedništva*. Zagreb: Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta.

Škarić, I. (2003): *Temeljci suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.

Visinko, K. (2003): *Standardni jezik i zavičajni idiom u školi*. "Školski vjesnik 52". Zagreb. (str. 79-86).

Visinko, K. (2010): *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika: pisanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Vuletić, B. (1977): *Kultura govora*. Zagreb: Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta.

9. PRILOZI

Prilog 1: Govor Zorana Milanovića

Poštovani predsjedniče, | uvažene | kolegice i kolege, | zastupnice i zastupnici Hrvatskog sabora! | Svi koji ovdje sjedite, | iza kojih sjedi volja | hrvatskog političkog naroda | i hrvatskih građana: | zastupnici | 'Kukuriku' koalicije, | zastupnici nacionalnih manjina, | zastupnici Hrvatske demokratske zajednice, | zastupnici Hrvatskih laburista, | HDSSB-a, | Neovisne liste don Ivana Grubišića, | Hrvatske stranke prava 'Ante Starčević', | Hrvatske građanske stranke | i ako sam nekoga propustio, ispričavam se, | ali mislim da nisam. | Svi koji ovdje danas sjedite, | ali ne samo sjedite, | nego ćete i raditi, | iza vas je volja hrvatskih građana. | Hrvatskih građana iz grada | i sa sela, | iz predgrađa, | iz ravnice i iz planine, | hrvatskih građana | koji imaju | ovakav ili onakav svjetonazor, | hrvatskih građana koji | vjeruju | i onih koji ne vjeruju, | hrvatskih građana | neovisno o njihovoj nacionalnosti, vjeri i spolu. || I u svim svojim | nastupima, | djelovanjima | o tome ću | jako voditi računa. | Ovo je prvi puta | da imam priliku | predložiti Hrvatskom saboru hrvatsku vladu. || Za mene je to ogromna odgovornost, | ogromna odgovornost, | ali istovremeno i ogromna radost. | I ogromna šansa. | Kriza u kojoj se nalazimo | uvijek ima | element prijetnje | i element šanse. | Želimo da ovo bude šansa za Hrvatsku. | Program Vlade | koji ste dobili na klupe | i koji je, | kako to obično i je, | i molim Vas za razumijevanje, | uvijek | dakle dolazi na klupe | kasno. | Ali istovremeno | taj Program | je bio naš ugovor, | neformalni ugovor | sa građanima | u ovoj kampanji | i u svemu što je prethodilo | današnjoj, odnosno jučerašnjoj konstituirajućoj sjednici Sabora. | Taj Program smo mi komunicirali | tjednima i mjesecima. Iza nas je kampanja | koja je bila teška i puna | teških riječi. Ja se na to ovdje neću osvrtni | kao što se, | dajem Vam riječ, | i tako mi Boga, | neću osvrtni ni na to | što je bilo | ranije. | Uprijet ću sve svoje snage u to da u raspravama koje će biti burne i žestoke, | ne upirem prstom | u one koji će | biti opozicija | i da im prebacujem što su oni ili njihovi prethodnici radili prije godinu-dvije, | pet ili petnaest godina. | To je jalovo, | nekorisno | i loše za Hrvatsku. | Naravno, istovremeno | ne gajim iluzije | da je politika moguća bez konflikta, | da je Sabor moguć bez opozicije, | bez drukčijeg mišljenja | pa i bez opstrukcije | i provokacije. | Jedino na što apeliram | i svjestan sam da ne kucam na zatvorena vrata je | da nalazimo o bitnim pitanjima | minimum konsenzusa. | To smo uspjeli jučer, | na sastanku koji je organiziran ovdje u Saboru, | gdje smo se vrlo brzo | i kvalitetno dogovorili | da zajednički podržimo ono što je bitno za Hrvatsku. | Ovo je paket nekoliko europskih odluka, | a tiče se referendumu | i tiče se odluke o udruživanju. | Ali ponavljam, | koliko god pozivam na konsenzus, | svjestan

sam | konfliktne prirode politike, | različitosti stavova pa i interesa. Ono što je bitno, | da nas u toj | političkoj borbi | što je moguće više nose opći interesi, | da ih vrlo jasno | i široka srca definiramo, | a da budemo malo | ili nimalo, | ili nimalo, | taoci posebnih interesa, | korporativnih interesa, | raznih skupina | za pritisak ili uskih | stranačkih | profitnih interesa. | To nije dobro za Hrvatsku | i vjerujem da | danas, | ne zato što mi | i što ja ovdje predlažem Vladu, | ali da danas okrenemo jednu novu stranicu, | jedno novo poglavlje | o političkoj povijesti naše | mlade države. || Mlade države čije institucije tek gradimo, | mlade države čije institucije moramo čuvati kao svetinju, | kao nešto bez čega nismo država, | nismo organizacija, | nego jedan slučaj | nasumičan odabir. | Ali ja vjerujem da mi to nismo. ||

Nalazimo se u jako teškom trenutku. | Ova kriza, | ova situacija, naravno nije teža od one s kojom su prije dvadeset godina bili suočeni | hrvatski građani, | branitelji | i svi oni koji su se borili za Hrvatsku i koji su je gradili. | Ovo je teže. | O pardôn! | Ono je bilo teže. | Ono je bilo teže. | Ovo je izazov druge vrste. | Ovdje sada pokazujemo | jesmo li kadar | i kapacitet od Hrvatske izgraditi | uspješnu, | zaokruženu državu, | zaključenu državu. | Kao što je karakter neke osobe zaključen u nekom trenutku, | tako je i država | u jednom trenutku zaključena. ||

(...) Šansa malih naroda je | u otvorenom društvu i u otvorenom tržištu | pod uvjetom | da znamo koje su naše vrijednosti i svetinje, | pod uvjetom | da štitimo slabije, | pod uvjetom da se borimo za socijalnu pravdu, | ali da znamo što ona jest. | I ja tu ne vidim | velikih razlika među nama. | Ponavljam, | nemam iluzija, | ne vidim velikih razloga. ||

(...) Program | naše Vlade, | Program Vlade koju ću vam predložiti i za čiju podršku, | podršku koju ću vas zamoliti | je Program dakle o kojem govorimo | mjesecima. | On je manje-više | svima poznat i jasan. | Naravno, ne želim time podcijeniti ni ovaj auditerij ni hrvatsku javnost | i reći da o tome ovdje neću govoriti. | Govorit ću. ||

(...) I tu ulazimo u zatvoreni krug. | U 'circulus vitiosus' | duga, | nesolventnosti | i gospodarske stagnacije. || To je jasno svima. | Kako iz toga izaći? | To je teže pitanje. | Za to treba puno odlučnosti, | treba jasna vizija, | treba cilj koji nam je svima isti, | trebaju mjere, | i na kraju, | da ne bih sam sebe preozbiljno shvaćao, | ni sebe ni svoje suradnike, | treba nam i malo sreće. | Ali ne samo sreće. | Sreća sama po sebi nije dovoljna. | Hrvatska mora ograničiti javnu potrošnju, | Hrvatska mora konsolidirati svoj proračun, | Hrvatska mora imati manje proračunske deficite, | i Hrvatska se mora razvijati i rasti. ||

(...) Vjerujem u to da smo u stanju | u utakmici sa najrazvijenijim | i najuređenijim zemljama svijeta, | od kojih su neke veće, a neke manje, | biti uspješni, | ostvariti sami sebe | i dići svoje samopoštovanje. | I cijelo vrijeme smo, tijekom ove kampanje, | i ja i svi mi, | govorili o samopoštovanju | k'o ključnom | supstratu | hrvatskog uspjeha. | Tek onda ponos | jer od ponosa se | na ovim prostorima, | kad god ga je netko na bubnjeve lupao, | često dizala kosa i ježila koža. | Samopoštovanje je nešto drugo. | Samopoštovanje je samosvijest || i stanje u kojemu poštujete sebe | i poštuju vas drugi. ||

(...) Želimo nešto drugo! | Želimo politiku bez korupcije | i društvo bez korupcije. | Borba protiv korupcije | sama po sebi | nije cilj. | To je sredstvo! | I to jedno prinudno sredstvo, | kojim pribjegavate u trenutku kada stvari izmaknu kontroli, | kada je korupcija toliko jaka u društvu i politici, | da se protiv nje ne može nego golom silom. | Drugi put je | politika bez korupcije, | društvo bez korupcije, | o tome se djecu uči, | školuje, | tome mi svjedočimo | svojim primjerom. || Nikada od mene u ovom Saboru | ni u javnosti nećete čuti | tu smiješnu izjavu: | 'Ja sam pošten!'. || Vjerujem ni od koga od mojih | suradnika. | To je stvar dojma. | To je ono što drugi misle o vama. | O tome | ne upirete prstom sami u sebe. | Ali morate pokušati služiti primjerom. ||

(...) Formiran sam i odrastao sam među ostalim u javnoj upravi, | u jednom ministarstvu koje je bilo novo u tom trenutku, | koje je osnovano, | koje je bilo 'greenfield' Hrvatsko ministarstvo vanjskih poslova. | I gledao sam kako tamo ljudi | za vrijeme mandata jednostranačke vlade, | uglavnom ljudi izvan stranaka rade za Hrvatsku. || Dakle nisu bili stranački obilježeni. | I tu sliku nosim sa sobom. | I danas kao kandidat za premijera, | nisam tu sliku izbrisao iz svoje pameti, iz svog sjećanja. | I jako mi je važno. | Ponavljam, | to je obećanje. | Gledajte i zaključajte sami. | Bit će grešaka, | bit će promašaja, | bit će krivih procjena, | bit će nesuglasica, | bit će i svađa, | ali to je | pravac kojim ćemo ići. | Dajem riječ za to! ||

(...) Razgovarali smo oko ovog Programa | i sa pripadnicima nacionalnih manjina, || obavili razgovore, | čuli | njihove želje, | njihove legitimne interese, | dio toga je u našem Programu, | a dio toga ćemo dokazivati kroz svakodnevni rad i praksu. | Hrvatska ima | težak teret | rata | i nesloge | između svojih građana. | Mis'm da je ovo | preokret | i da takve stvari moramo ostaviti zasvagda iza sebe. | Rad prethodne Vlade koju smo kritizirali, | je s jedne strane dakle bio obilježen tom vrstom suradnje, | i napravljene su ne'akve suradnje i koraci koji su Hrvatsku u stvari odveli u pozitivnom smjeru. |

(...) Ali svi smo građani Hrvatske, | svi hodamo ovim tlom, | dišemo ovaj zrak i svi imamo iste interese: | da ujutro ustanemo | sretni | ili spokojni odemo na posao, | da nam djeca ili unuci budu sigurni, | da se ne razbole, | a ako se slučajno razbole da budu | dobro zbrinuti. || Socijalna prava | i socijalnu državu ćemo braniti | svim mogućim sredstvima. | Nikakvih bolnih rezova | ne smije biti! || Ne smije biti! | Jer ćemo time odrèzati možda i zdravo tkivo. | Naravno morat ćemo biti racionalniji. | Morat ćemo biti pametniji u odlukama koje donosimo! || Moramo zadržati prava koja smo gradili | kao socijalno društvo zadnjih šezdeset godina! | Moramo biti svjesni da su neki od tih sustava, | možda ne ekonomski najracionalnije, | ali vrijednosno itekako opravdano, | izgrađeni i nakon Drugoga svjetskog rata. | Takvi sustavi ranije nisu postojali. | Takvi sustavi | u sferi obrazovanja, | zdravstva i socijale | su omogućile tisućama i tisućama težačke i radničke djece | da naprave kvantni skok | u svojim životima, | da se obrazuju ili ako se razbole | da budu liječeni. ||

(...) Otvoreni smo za dijalôg. | Sa braniteljima | ćemo razgovarati direktno, | kao sa partnerima i prijateljima jel tu razlika nema. || (...)

(...) Politika prema regiji će biti prijateljska i otvorena. | Ali bit će prije svega vođena hrvatskim interesom, | interesom hrvatske države. || Jamčim to! || Izbjegavat ćemo konflikte! || Ali branit ćemo hrvatske interese. | Prema svim susjedima. Ali sam svjes'an da upravo bez te regije hrvatsko gospodarstvo ima manje šanse. ||

(...) Dosada smo, | zadnjih šest godina | govorili o tome što Europska unija traži od nas. | Ovo je 'aquí', | ovo nije 'aquí', al traže od nas, | ovo je ta direktiva, | ovo je ta uredba... || Uskoro, | postajemo dio tog sustava. | Uskoro, | to više ne može bit izgovor. | Uskoro, | naši ljudi, | ministri, | ali i službenici, od kojih neki i sad rade u Vladi, | će zastupat hrvatske interese u Bruxellesu i u institucijama Europske unije. || (...) Reforme | pravi državnici provode, | nakon dosta razmišljanja i iz srca, | iz želuca i instinktom, | ali samostalno, ne pod vanjskim pritiskom! || (...) Budemo li pametni, | na raspolaganju nam stoje velika sredstva | da taj sustav i unaprijèdimo, | ali vlastitom politikom. || (...) Naš primjer nije tako loš. | Mi nismo tako loši. | Prečesto imamo ukupno o sebi | prenisko i podcjenjivačko | mišljenje uvjetovano svim i svačim. | To je naš veliki problem. | To je to samopoštovanje o kojem govorim. | Moramo ga vratit! | Ne onu tešku gordost, | nego samopoštovanje. | I onda će nas poštivat i drugi i poštivat ćemo sami sebe. ||

Kolegice i kolege, | uvažene zastupnice i zastupnici, | pred vama je Program Vlade | u skladu sa člankom 110 | hrvatskog Ustava. | On nije samo popis želja, | on nije šoping-lista. ||

On je život | za Hrvatsku. || U njegovom ostvarenju, | u ostvarenju njegovih ciljeva, | koristeći se ovim metodama | koje smo ovdje naveli, | ali ne samo njima, | probat ćemo postići najbolje. | Ja znam da kažu da je put do pakla | popločen | najboljim namjerama. || Ovo jesu dobre namjere, | a u pakao u našem slučaju ne vjerujem. || Vjerujem u jednu bolju i jaču, | bolje uređenu Hrvatsku, | demokratsku Hrvatsku | u koju se demokracija isplati. | U koje se posao isplati, | u koje se rad isplati, | u koje je porezni sustav pravedan, | u kojoj se oporezuje, prije svega, | bogatstvo, | spekulacija, | a najmanje rad | jer radnicima je u pravilu uvijek najteže i najizloženiji su pa i u ovoj krizi, | u kojoj postoji solidarnost između javnog sektora i privatnog sektora. | Privatnog sektora, | to vam govorim kao osoba koja je cijeli život, | uglavnom cijelu karijeru provela u javnom sektoru, | privatnog sektora | koji zapošljava najviše i stvara najveću vrijednost, | u kojem rade poduzetnici među kojima većina, | želi raditi i zaraditi za sebe i zaposliti ljude. | U kojem mala manjina | ima spekulativne i nečasne namjere. | Tim ljudima moramo početi pomagati da prodišu, | da vuku ovu zemlju naprijed. | Da oni koji su najjači, | i poslovno | pa i regionalno, | budu još jači, | a da oni koji to trenutno nisu iz niza razloga | idu za njima i da ih stižu. | A zašto nisu? | U pravilu nisu radi teških okolnosti najnovije povijesti. | Čitave hrvatske regije, | Slavonija prije svega, | su žrtve rata, | kasnije možda i ne baš najuspješnije politike | jer u Hrvatskoj politika odlučuje o svemu i odlučivala je o svemu, | a najviše o javnom novcu. | Nije dobro. || (...) Mi nismo zemlja od 40 milijuna stanovnika. | Ni od dvadeset, | ni od sto. | Mi smo zemlja od jedva čet'ri i po milijona ljudi. || (...)

Da vas više ne zadržavam, | bit će puno vremena | za govor i za diskusiju i za kritike. || Ovo nije utopijski govor. | Znam da ćete nas sad odmah napast. || Opozicija ste, | od toga živite i to je potpuno legitimno. || Apeliram | da što manje koristimo teške riječi, da ne bude uvreda. | U tome ćemo vjerujem imati jaku i kvalitetnu suradnju ovog predsjedavajućeg stola, tko god za njim od kolegica i kolega bude sjedio, | da budemo svjesni da u ovoj krizi koja je velika, | imamo šansu. | Da moramo napraviti zaokret, | ako ga sada napravimo, | ako budemo zajedno u tome, | zasluga za to neće ić' samo nama. | Ić' će svima. | Znam da ćemo se u toj političkoj borbi šaha i nadmudrivanja | svi gledati pozicionirati tako da prođemo što bolje. | Ali zajednički visoki interesi u ovom visokom domu moraju biti | hrvatski interesi. || A hrvatski interes je interes svakoga | tko živi u Hrvatskoj. | Tko živi u Hrvatskoj! || Bio Hrvat, | Srbin, | Talijan, | Mađar, | Čeh, | ili pripadnik bilo koje druge, | od naših brojnih manjina. || Zastupljenih u ovom Saboru | i onih koji nisu zastupljeni u ovom Saboru. | U to vjerujem, | a politika bez vjere je prazna i šuplja. || Nema je. || To je posebna vrsta vjere. | I ovi izbori | i

ova Vlada | su borba za vjeru. | Za dobru ljudsku vjeru. || Držite me za riječ, | kolegice i kolege. || Hvala vam! ||

Prilog 2: Govori Branka Vukšića

Uvažena kolegice | Škare-Ožbolt, | umm rekli ste da | umm mnogo toga se radi, | a korupcija ne jenjava, znapravo, | brojne mjere se poduzimaju. | Ja mislim da su to samo | dimne, | dimne | zavjese. | 'Nate kako u takozvanom zapadnom svijetu | umm rade policije, | to sigurno znate čak i više od mene, | umm i kako surađuju s dilerima droge. | Tako da | svako malo treba pasti neka veća količina droge | i onda policija | upèri kamere | i hvali se: 'Vidite, mi smo to napravili', a ku a | sto puta više droge se prošverca. | To su dimne zavjese! || Svažem se s Vaš... s Vašom tezom | da se čest... umm da umm umm da vas podsjeća današnja situacija naa umm strip i | na Alan Ford i Superhika. | Međutim, ulogu Superhika je preuzeo | Hrvatski sabor. | Zašto? | Hrvatski sabor je ozakònio jednu pljačku, | a ta pljačka se zove, || su ovrhe i | na | temelju ovrha | jedna kâsta, | Vi ste vrlo bliski, | ne kâžem da to Vi radite, | umm se bogati | na račun | siromašnih. | Daje se bogatima da bi se siromašnima uzelo! | Dug od dvjesto do pe'sto kuna Vam nâraste oo tisuću, tisuću i pe'sto do dv'e tis'će kuna | jer ovje... odvjetnička kancelarija koja samo štanca, | umm umm | u jednom piše koje sam ja dobio: 'Imat ćete neugodnosti - | Prijete! || - 'Imat ćete neugodnosti!' - Pazite, | to je čista, otvorena prijetnja. | 'Nači, ako ne... šta ćete napraviti'? | Bogatima se daje | veliko bogatstvo | i onda ti za svoje štíćenike na sudovima petnaes' milijona daju. | Zašto? | Pa zato što su preuzeli Holding, | ovrhe. Mislim, | mi smo jedno društvo koje... | to je samo dimna zavjesa. | Ništa se ne čini! | Mi tu nešto rovârimo po površini, | ali korupcije sve više i više | i ona je pametnija, | ovi korupcionaši su daleko pametniji. | Sve to rade fino, | sa ugovorima, | sve je legalno, | sve je || transparentno! | Sve je po zakonu. | Pa, pa i ovaj, | kažem, a umm to ćemo predložiti', | naš klub će predložiti da toga više ne bude. | Normalno da neće biti prihvaćeno. ||

Evo ja se | pridružujem | ovom optimizmu koji je ovdje iznio gospodin Pros | i kamo li sreće da je sve tako kako on govori. || umm Rekao je da bi | da je potrebno zajedništvo svih nas u poticanja, u poticanju, | ne citiram doslovce, | cjelo||životnog obrazovanja. | Naravno da nitko ovdje nije protiv. | Međutim, sjetimo se što se sve događa | u osnovnom obrazovanju, | a kamoli onda u cjeloživotnom obrazovanju | i što smo sve doživljavali | lani | u ovom, umm u

ovom mjesecu i što ćemo sve doživljavat' | i na koji način se | još uvijek tretira obrazovanje | u Hrvatskoj, | ne kao | ulaganje, | najprofitabilnije ulaganje, | nego često se, | vidi se tu po proračunu, | i | umm obrazovanje | tretira kao | trošak. || Kad se ovaj pročita ovaj zakon, | koji treba doraditi, || ima nekih nedorečenosti. | Najvažnije, | i zaključak | koji se stiče je da se ulaganje u znanj... u znanje isplati. || Isplati se ulaganje u znanje poslodavcima, | 'nači sad govòrimo o samoj namjeri ovoga zakona, | o samoj namjeri Vlade koja predlazuje ovaj Zakon i izmjene Zakona, | koja je sasvim sigurno dobra, | odlična i za društvo u cjelini, | i za poslodavce | i za one koji su se odlučili za | cjeloživotno | obrazovanje. 'Nači svi oni | poduzetnici koji obavljaју gospodarsku djelatnost | i sudjeluju u prometu | roba i usluga, | dakle svi oni koji se bave | i trgovinom | mogu na temelju ovog Zakona, | važećeg, | ali i dosadašnjeg je bilo to moguće, | umanjiti osnovicu poreza na dobit | u ime opravdanih troškova | za obrazovanje | radnika. || Zapravo, | bit ove | potpore je u tome | što se | trošak za obrazovanje priznaje dva puta. | Prvi puta kao | redovni trošak, | nešto je prije toga kolega Šuker govorio, | koji umanjuje dobit, | a drugi puta u vidu potpore. | 'Nači koji su to opravdane troškovi? | To su troškovi seminára, | prije je govorio ovaj... ovoga kolega Pros o tome, | tečajeva, | kongresa, troškovi specijalizacije, | zatim posebnog obrazovanja u Hrvatskoj ili izvan Hrvatske, | troškovi predavača i instruktora, | umm troškovi stručne literature. | Novina ovoga zakona je i u tome što | pojam radnika obuhvata | i | obrtnika. | umm Itekako treba pozdraviti i da se cjeloživotno obrazovanje | stimulira poreznim olakšicama || jer znamo | da je | obrazovanje, | da je obrazovaniji radnik | bolji radnik. || Sjetimo se samo, | što smo govorili više puta u Saboru, | obrazovne strukture u poljoprivredi, | koja je katastrofalna, | i znamo da | se | godinu dana obrazovanja poljoprivrednika | itekako | osjeti u prinosima | u poljoprivredi. | Na nedavnom predavanju | kojem smo bili u Okruglom stolu je se govorilo zapravo o tome koliko je naša proizvodnja beznačajna | u || Evropskoj uniji, | a beznačajna je prije svega i zbog toga | što je | obrazovna struktura | poljoprivrednika, svih onih što se bave poljoprivrednom proizvodnjom | itekako | ne..., | umm bit ću blag, | skromna, preskromna, | i | što je najvažnije | umm poljoprivrednici, | poljoprivredne zadruge, | sve poljoprivredne udruge | nisu pokazale zainteresiranost da | se umm to obrazovanje popravi. | umm Ja sad postavljam jedno pitanje, | sasvim sigurno da će i velika i mala i srednja poduzeća, | oni koji su upravo što se tiče poljoprivrednika, | oni koji su umm prijavljeni kao poljoprivredni proizvođači | većinom ih je devedeset i nešto posto i u Evropi | umm su mali proizvođači, | uglavnom obiteljska poljoprivredna gospodarstva. | umm || Znači da će velika poduzeća, | veliki koncerni koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom, imati pravo na potpore, | dok | je moje pitanje gospodinu Prosu, | što je sa onima koji bi se

htjeli umm / obrazovati / i umm / znači aplicirati / na sredstva kako kako je moguće pomoći / i uklopiti i u ovaj Zakon. ' / Nači, / OPG ako je to / 'opće / izvedivo, jer nam je to / itekako / bitno. Umm // Hrvatski laburisti će | spodržati / ovaj zakon / s tim da / sve / nejasnoće / koje su u zakonu treba / na vrijeme ispraviti. / Hvala lijepa! //

Prilog 3: Govor Ive Josipovića

Dobro večer, Hrvatska! // Dragi prijatelji, | pobijedili smo u prvom krugu. // Pobijedit ćemo i u drugom krugu! // Dopustite mi, | prije svega, | da zahvalim našim građankama i građanima, | Hrvatima i Hrvaticama, | što su po ovom teškom, | hladnom vremenu izašli na izbore, | to je dokaz | da smo | demokratska zemlja, | da smo zemlja koja cijeni demokraciju | i koja će i u drugom krugu izaći i u još većem broju | i dati svoj glas pravom putu! // Upravo smo | maloprije čuli | kako se iz poraza | pretvara nešto u pobjedu. | Pobijedili smo mi! // Pobijedili smo | zato jer moj program | nudi | Hrvatsku | drukčiju od ove danas, | nudi Hrvatsku s više demokracije, | nudi Hrvatsku s više ljudskih prava, | nudi Hrvatsku tolerantniju, | Hrvatsku koja | otvara nove perspektive, | i koja gradi ekonomiju, | modernu ekonomiju 21. stoljeća u kojoj neće biti ovol'ko nezaposlenih, | u kojoj će se puno bolje živjeti | i u kojoj će se poštovati | vrijednosti naše tradicije, | vrijednosti hrvatskog društva! // Dozvolite mi | da vas podsjetim. |Moto moje politike je pravda, | pravda u kojoj nema mjesta na političkoj sceni one... onima koji su okrali ovu državu, | nema mjesta onima koji su prevarili ovaj narod, | i nema mjesta politikama koje provode korupciju, | koje se kite tuđim perjem | i politika | koje uništavaju | egzistenciju naših ljudi. // Vrijednosti hrvatskog društva: | poštenje, | rad, | marljivost, | vjera - | u ideale | je nešto što mora bit' dio naše politike. | Nedopustivo je | da se zaboravi | da oni koji su jučer još krali u Hrvatskoj, | danas | misle da mogu predstavljati poštenje. // Pogledajte - | što su rekli građani. // Građani su na ovim izborima rekli da ne žele | nepravdu, | da hoće pravdu, | rekli su to kroz glasove koje sam ja dobio, | pobjedničke glasove, | rekli su to i kroz glasove gospodinu Sinčiću. // Ljudi osjećaju nepravdu. // I zaista | moramo učiniti još više, | puno više | da se nepravde uklone, | da ovo društvo, | hrvatsko društvo, | bude društvo pravde, | društvo bogatstva i društvo uspjeha. // Ali, // društvo uspjeha | nije moguće | bez ovih mladih ljudi ovdje. // Ova mlada generacija koja je najobrazovanija, | danas nažalost ima najmanje posla, | to moramo promijeniti. // I upravo zato | tražim gospodarstvo 21. stoljeća, | gospodarstvo novih tehnologija, | gospodarstvo u koje će ovi mladi ljudi svojim znanjem - | jezika, | kompjutera, | tehnologija, |

naći svoje mjesto. // Danas su evo bili izbori, | bio je prvi krug, | imali smo odaziv koji je bio pristojan, | ali odaziv koji će biti puno veći u drugom krugu. // U ovih 15 dana | koji su pred nama, | uvjerit ću | Hrvatsku | da je moj program | put izlaska iz krize | i put jačanja naše Hrvatske. | Uvjerit ću, // ne samo one koji su | glasali za mene ili koji su glasali protiv nepravde, | nego i one koji nisu izašli na izbore, | ali i možda neke od onih koji su dali svoj glas // mojim protukandidatima: gospodinu Kujundžiću | i gospođi Grabar-Kitarović. // Siguran sam u to | jer će idući krug izbora | biti krug u kojemu će naše građanke i građani | razmišljati o budućnosti. | Možda će se manje vodit' emocijama, | ali će se više vodit' brigom za Hrvatsku, | a naša Hrvatska zaslužuje program, | zaslužuje program koji govori jasno što je i gdje je naša budućnost, | zaslužuje program koji isključuje korupciju, | koji isključuje iz politike sve one koji | eto po nekim stranačkim kriterijima, | bez pravih kriterija, | dolaze na pozicije. // Ona demokracija koju sam obećao jest glas svakog konkretnog čovjeka, | političara koji zna što radi, | koji je pošten i koji želi služiti svome narodu. //

Dragi prijatelji, // dragi prijatelji, previše je krvi proliveno za ovu Hrvatsku, | previše je naših branitelja stradalo, | previše je kuća porušeno, | previše je bilo patnje | da bismo Hrvatsku predali | onima koji je ne zaslužuju. // Siguran sam da to znaju | ne samo | glasači i simpatizeri 17 stranaka koji su me podržale. | Hvala im puno na tome, | puno su mi učinili! | To sasvim sigurno u svom srcu zna i svaki čovjek naše domovine. | I zato jedanaestog prvog | iziđite na izbore. // Dođite, | glasajte za Hrvatsku, | glasajte za pravi put! // Hvala! //

Prilog 4 Govori Đurđice Sumrak

Hvala vam lijepo, gospodine potpredsjedniče Hrvatskog sabora! | Uvaženi kolega Vuljanić, | slušala sam vašu raspravu | i evo željela sam // u svojoj replici | evo nekoliko isto tako misli reći, ali vezani su | umm i na, i na repliku prije gospodina Stazića. | Vidite, | jednom prilikom je | uvaženi umm gospodin Šeks rekao | kad se nema argumenata | onda je najbolje posegnuti za tim da se promijeni, | da se promijeni percepcija. | Pa od početka nekako imam osjećaj da se mijenja percepcija u odnosu | na našu stranku, na klub HDZ-a. | Pa ja bi samo htjela postaviti pitanje, | a govorili ste o društveno neprihvatljivim | umm odnosima, | o tome umm tko će odgovarati za one koje su | upropastili državu, | odnosno | njihove stanovnike. // Pa mene zanima | što Vi mislite o tome, koliko će ova Vlada, na kraju mandata, | trebati oguliti tona krumpira? | Da li će to | uopće | moći hrvatski seljak proizvesti | da bi oni bili kažnjeti, | ako će uopće biti kažnjeni, | jer zbog čega nitko sad, | a niste ni Vi

spomenuli, | na koji način će se kazniti | umm ministarstva, | sukobi interesa, | umm ministar koji ima 300 000 | umm duga za službena putovanja, | ali nema | umm potkrepljene sa | umm putnim nalogima. | O tome uopće nitko ne govori! | O ministru koji ima sedam službenih kartica | i milijun i dvjesto kuna, | milijun i dvjesto tisuća kuna potrošenih. | O tome se danas ne govori! | Pa | evo zaista, | da li će biti toliko krumpira | i da li će biti mjesta u zatvoru da oni koji su osiromašili obitelji hrvatske u ovoj vladavini, da budu tamo | i da ga ogule?||

Hvala vam lijepo gospođo potpredsjednice hrvatske Vlade! | Uvaženi kolega Milošević, | sve o čem', || umm Hrvatskog sabora! || umm Uvaženi kolega Milošević, sve o čemu ste govorili | je točno, | da! | Ukazali ste na probleme. | Govorili ste u brojkama, | a iza svih tih brojaka | stoje živi ljudi, | ljudi koji su osiromašeni i koji nemaju posla. | Ova Vlada, | evo sad vam je kolega Mondeka rekao, | da je dobila pohvalu da ima, | umm da ima povijesnu dužnost. || Ova Vlada je trebala iskoristiti samo to da je Hrvatska postala ravnopravna članica Europske unije. | Ova Vlada je trebala to iskoristiti na način što je Hrvatskoj otvoreno tržište od petsto milijuna | ljudi. | A kako ga je ona iskoristila? | Iskoristila je tako da je otvorila | umm tržište čet'ri i pol milijuna Hrvatica i Hrvata mladih ljudi | da odu, | trbuhom za kruhom! | Zašto? | Zato što ova Vlada svojom 'Halo... - | kako kaže premijer - | ...caramba' politikom, | nesposobnošću dovela je. Pa i mislim da bi povijesna dužnost ove vlade bila | da se zahvali | i da dâ mogućnost da jedna druga Vlada | ovu Hrvatsku | izvede iz ovakvog stanja. ||

Hvala vam lijepo gospodine potpredsjedniče Hrvatskog sabora! | Uvaženi kolega Grubišić, | pa evo | umm govorili ste | i o zapošljavanju | i o novim radnim mjestima koja su unesena, međutim, | evo u čemu je problem, | i o tome da Vas je netko u Europskoj uniji zamolio kako kupiti | ne znam koliko tona - | griza. || A zamislite da Vas je te godine, 2012. netko rekao kako uvesti | žive svinje, vi biste rekli: 'OK, može, imamo dozvolu!' Jel ta dozvola je, vidite, nakon osam godina, | moram reći monitoringa, ali mukotrpnog rada i zalaganja, ne samo veterinarske struke, nego i uzgajivača, da se ne cijepi svinjska kuga nego da se prati stanje bolesti. | I taman kad smo dobili to, | umm ministar i njegovi suradnici smijenili su sve što su smijeniti moglo i dalo do najniže razine, | a što je sudjelovalo | u pregovorima | i u | umm poglavlju 11 i 12, sve apsolutno, i doveo visoko stručne ljude koji blage veze nisu imali | o čemu se tu radi pa su tvrdili da evo otišli su u Bruxelles | i dobili dozvolu za uvoz mesa. |

Međutim, nešto su zaboravili! | Zaboravili su da su još dvije godine bili dužni, | odnosno trebali su | raditi monitoring nad Aujeckim, | to je lažna bjesnoća. | I evo nama za dva mjeseca zabrana! | Svinjogojstvo je | na | koljenima, taman kad mu je osvanulo, | a sve stručnjaci | prezaposleni u Ministarstvu poljoprivrede, | eto, | uništili ih do kraja! | I što radi onda Vlada? | Kupi ministru Jakovini i tim stručnjacima - | 'smartphone'! | Misle oni, | zaista - | pamet je prelazna! ||

Prilog 5: Govor Kolinde Grabar-Kitarović

Drage moje Hrvatice i Hrvati diljem Hrvatske i Bosne i Hercegovine, | i diljem svijeta! ||

Dragi hrvatski državljani, | poštovane dame i gospodo, | dobra večer svima, | dobra večer ovoj veličanstvenoj noći u kojoj smo ostvarili pobjedu za našu domoljubnu koaliciju, | ali i za našu dragu i voljenu hrvatsku domovinu! ||

Prije nego što krenem zahvaljivati svima, | htjela bih reći samo jednu malu sitnicu. | Kad sam krenula u ovu bitku, | kad sam prihvatila tu čast od Hrvatske demokratske zajednice | i posebno gospodina Tomislava Karamarka, | predsjednika Hrvatske demokratske zajednice, | mnogi su mi govorili: 'Što ti to treba! | Ulaziš u bitku koju ćeš izgubiti!' | Ali ja se ne predajem! | Ne dam se | i tako ćemo raditi za Hrvatsku! Na isti način radit ćemo za Hrvatsku. | I ne dam da mi ni'ko kaže da Hrvatska neće biti prosperitetna i bogata | jer bit će Hrvatska među najrazvijenijim zemljama Europske unije | i svijeta, to vam obećajem ovdje večeras! || Dragi moji prijatelji, | ovo je veličanstvena noć, | ali nema mjesta trijumfalizmu. | Ima mjesta veselju | i radosti, | ali posao nas čeka, | ne sutra, | nego večeras! || Idemo već večeras raditi za boljitak naše drage hrvatske domovine. || Htjela bih zahvaliti prije svega, | svojoj Hrvatskoj demokratskoj zajednici uz koju sam stajala i u najteža vremena. | Sad ću morati izići iz članstva stranke, | ali moje vrijednosti: | vrijednosti obitelji, | domovine, | ljubavi prema domovini, | našem iseljeništvu, | vjere, | zajedništva, | to ostaje u meni i tako će Hrvatska ići naprijed. | Idemo se okupiti, | idemo biti zajedno! || Zahvaljujem i svim koalicijskim partnerima koji su imali toliko vjere | u mene | i u naš program koji smo zajedno sročili. | Hvala vam! | Idemo zajedno dalje | za bolju Hrvatsku! || Ima toliko ljudi koji su mi pomogli u svemu ovome, | koji su me držali, | uz moju vjeru. | Ljudi koji su uz mene, | to je ono što ostaje. || Zahvaljujem svim svojim suradnicima, | svojem izbornom stóžeru, | zahvaljujem posebno i gospodinu Brkiću, i gospodinu Čuljku | kao tajnicima Hrvatske

demokratske zajednice | koji su toliko učinili! || Zahvaljujem | svojoj obitelji. |Bez moje obitelji, | bez mojeg supruga, | bez moje mame, tate, brata, djece... | Svi su ovdje večeras! | Vi ste bili isto tako moja snaga! | Duboka hvala svima! || Kako su me podržavali i kako su me nosili u cijeloj ovoj priči! | Hvala vam! || Hvala svim volonterima. | Kao što sam rekla na početku, | zemlja je u tako teškom gospodarskom i socijalnom stanju. | Pazili smo na svaku kunu, | na svaku lipu | i zato ono što su radili volonteri, | a posebno ova prekrasna mladež Hrvatske demokratske zajednice, | to se ne može riječima opisati! || Zahvaljujem i svima vama, | drage Hrvatice i Hrvati, | dragi svi naši građani, | svi naši državljani | koje sam srétala tijekom ovih tridesetak tisuća kilometara koje sam proputovala | našom dragom Hrvatskom, | i drugom domovinom hrvatskog naroda, | Bosnom i Hercegovinom, | i u Srbiji | i u Crnoj Gori. || Hvala svakom ribaru, | svakom seljaku, | svakom poduzetniku, | svakoj ženi | – poduzetnici, | domaćici, | svakom branitelju – | posebno onima u Savskoj - | ali i mnogim drugima | koji su me podržavali. || Hvala našim poljoprivrednicima, | radnicima, | težacima, | umirovljenicima kojim moramo vratiti dostojanstven život. || Hvala mladima, | hvala svima | jer vi ste dio mogega programa, | vi ste moja snaga | i ja ću biti vaš glas i vaša predsjednica! || Htjela bih večeras isto tako zahvaliti i svim protukandidatima, | gospodinu Ivi Josipoviću, | gospodinu Kujundžiću. | Nemojte, molim vas! || Gospodinu Kujundžiću | i gospodinu Sinčiću. | Svi mi želimo bolju Hrvatsku! | I ova naša utrka, | ovaj naš program, | ovo što smo radili dosada, | sve je to dovelo do toga |da se konačno usredotočimo na ono što je bitno – | život hrvatskih ljudi u Hrvatskoj, | život našeg iseljništva, | život Hrvata u Bosni i Hercegovini. | Svi smo se zato trudili i pozivam vas sve da se ujediniamo, | pozivam one koji su danas dali glas gospodinu Ivi Josipoviću, | da budu dio našeg tima, | da budu dio pokreta za bolju Hrvatsku, | jer dosta je bilo pódjela! | Dosta je! || Dosta je bilo i mojih i njegovih | i vaših i naših. | Svi ste vi moji, | dragi moji hrvatski građani! | Idemo zajedno, | težak nas put čeka. | Ujediniamo se, | ujediniamo svoje domoljublje, | ljubav i vjeru u ovu našu hrvatsku domovinu, | idemo je izvesti iz krize, | idemo završiti put koji smo počeli pod prvim hrvatskim predsjednikom, doktorom Franjom Tuđmanom, | idemo Hrvatsku odvesti - | u blagostanje! ||

Ova država, | ovaj narod - | može! || I molim vas, | hvala vam, || hvala vam! || Hvala vam na riječima ovog domoljublja, | ove vjere u sebe, | jer narod koji ne vjeruje u sebe, | koji ne poštuje sebe, | neće poštivati ni drugi. | Ali, neka ni'ko ovo ne s'vati kao bilo kakvu prijetnju! || To | što volimo svoje | znači da cijenimo tuđe, | ali borit ćemo se za hrvatske nacionalne interese | jer ovo je Hrvatska! || Ovo je Hrvatska, | a ne regija! | I brinut ćemo o našoj Hrvatskoj, | o našim ljudima, | o našim umirovljenicima, | o 318 000 nezaposlenih, |

320 000 ljudi pod blokadom, | tisuće i tisuće mladih koji odlaze, | 20 000 ove godine! | Brinut ćemo | o svima kojima je pomoć potrebna, | ali ćemo isto tako dati uzleta našem poduzetništvu, | našim seljacima, | našim poljoprivrednicima i našim ribarima jer mi smo ti zajedno koji ćemo zemlju izvuci iz krize. | Vjerujemo u sebe! || Hrvatska to može i hoće! || I Hrvatska to zaslužuje! | Večeras vam ovdje mogu dati | tri obećanja. | Prvo, | da ću od prve sekunde, dakle, sad od kako kročim s ove pozornice, | početi raditi za našu Hrvatsku i da neću stati raditi | i da neću stati biti među vama, među narodom, | jer vi ste moja snaga, vi ste moja savjest | i ja moram biti vaš glas | i moram se boriti za vas. || Drugo, | idemo dalje zajedno, | bez podjela! | Idemo kao ujedinjena Hrvatska. | Bit ćemo snažniji, | bit ćemo samopouzdaniji. | Idemo s tim samopouzdanjem u budućnost, | jer velim, | Hrvatska može | i hoće bolje, | Hrvatska to zaslužuje, | hrvatski narod to zaslužuje | i učinit ćemo to! || Treće, | u potpunosti ću primijeniti svoj program za bolju Hrvatsku! | Od gospodarskog rasta i razvoja | do socijalne stabilnosti, | života dostojnog čovjeka u Hrvatskoj, | od naših umirovljenika | do mladih koji moraju ostati ovdje i zasnivati obitelji | do osoba s invaliditetom, | do branitelja koji se moraju vratiti i integrirati u život, | do svih naših ljudi kojima je potrebna pomoć. | Osvrnimo se oko sebe, | pružimo ruku pomoći svakome koja je to potrebna. | Imat ćemo snažnu, | nacionalnu politiku | obrane i nacionalnu politiku naše zaštite! | Neka hrvatske oružane snage budu te koje će biti jamac naše sigurnosti i stabilnosti | i kao vrhovna zapovjednica oružanih snaga Republike Hrvatske, | jamčim vam da će to biti tako! ||

Vladavina prava u potpunosti, | nulta stopa tolerancije protiv korupcije. Kao što ste vidjeli, | HDZ se pod predsjednikom Karamarkom | očistio u zadnje dvije godine. | Isto tako, | brinut ćemo o državi, | isto tako ćemo državnu upravu učiniti | servisom građana | jer vi to zaslužujete! || I vanjska politika | koja će brinuti o interesima Hrvatske, | koja će biti naša snažna vanjska politika. | Pozicionirat ćemo se ponovno Europskoj uniji i NATO-u | onako kako to zaslužujemo! | Naći ćemo mjesto Hrvatskoj koje zaslužuje, | obnoviti strateška partnerstva kao što je to s našom prijateljicom Njemačkom. || Rješavat ćemo otvorena pitanja sa susjedima | i pozivam ih na dijalog o tome da prestanemo više ta pitanja pometati pod tepih. | Borit ću se za prava manjina u Hrvatskoj da ona bude još veća, | ali ništa manje neću tražiti za Hrvate u Srbiji, u Vojvodini | i drugim susjednim zemljama! || Podržat ćemo hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, u njihovim zahtjevima i traženjima | da konačno postanu jednakopravni s ostala dva naroda | i nacionalnim manjinama | jer bez Hrvata nema ni Bosne i Hercegovine. || Pozivam | i naše iseljeničtvo da se vraća! | I vjerujte u ovu našu hrvatsku domovinu! | Imamo tako snažne potencijale, | i resurse i geografski položaj i ove

divne ljude! | Vjerujte da zajedno možemo učiniti čuda! | Idemo zajedno u taj bolji život za bolju Hrvatsku! ||

I naposljetku, dragi prijatelji, | još jednom | duboko, | zahvaljujući svima na povjerenju koje ste m ukazali, | duboko počašćena tim povjerenjem hrvatskog naroda i građana, | još jednom čvrsto jamčim – | neću se odmaknuti od vas, | neću se odmaknuti od naroda, | bit ću među vama, | slušat ću vas, | tražit ću od vas da mi dajete ideje, | tražit ću da mi pomognete | jer jedino zajedno možemo Hrvatsku izvući iz krize | i zato ponovno pozivam sve, | i one koji su glas dali meni | i one koji su dali glas drugima, | idemo se ujediniti, | zajedno možemo puno bolje! | Idemo za bolji život u boljoj Hrvatskoj! || Hvala vam! ||

Prilog 6: Govor Vedrana Mornara

Stratègija, | umm, rekao je Mislav, spomenuo, da stratègija donesena jest, | spomenuo je da su | 'steam' znanja u njoj dobro zastúpljena. | S tim se nažalost ni ne slažem (...) s tim da je 'steam' | dostojno i i dobro opisan | i i zastúpljen, | umm ja tamo zapravo nisam vidio ni jednu dobru konkretnu mjeru | koja potiče 'steam' na sveučilišnoj razini. | Negdje sam vidio da se spominje 'steam' | kao | ha! | povećat ćemo na izvanrednim studijima kvotu za | za 'steam' studije | kao da su ovi koji studiraju na izvanrednim studijima tamo zato što su baš | jako potkòženi na | na na na matematici | i i sličnim | malo težim strukama. || U svakom slučaju, | i ta stratègija je | umm dosta umm dobro ja bih rekao, | naglasila značaj informacijsko-komunikacijske tehnologije u obrazovanju puno više nego što je | dobro naglasila 'steam' studije | i tamo ima nekakvih konkretnih mjera | koje | će se poduzeti tijekom godine da se taj ICT više ugradi u obrazovanje. || Nažalost, | problem će uvijek biti s financijama. | Ta je stratègija negdje propisala da ćemo mi šest posto BDP-a 2020. Ulagati u obrazovanje i znanost. | Mi smo sad negdje na 3,6 posto BDP-a. | Doći na 6 posto BDP-a, to znači da bismo trebali povećavati ulaganje u obrazovanje i znanost | nekim tempom od | milijardu kuna | godišnje. | Krenuli smo tako da smo povećali ulaganje u obrazovanje za znanost za minus 214 milijuna kuna | ove godine. | Prema tome | sad | već sljedeće godine onda moramo jedno milijardu i dvjesto barem | povećati, ako ne i milijardu i tristo ako želimo | doseći taj cilj. | Ili možda ćemo mi negdje 2020. odmah, | do 2020. ništa, | a onda ćemo 2020. sa 3,6 posto BDP-a skočiti | skočiti na 6. | Naravno da to nije realno. | E sad u toj | ja bih rekao, | ha!, | kroničnoj besparici, | mi se moramo snalàziti. || Mi smo vidjeli jučer na prezentaciji onog ICT istraživanja, | dakle istraživanja o računalnoj pismenosti u školama | da Hrvatska ne stoji

dobro, | da da su hrvatski učenici tek blago | iznadprosječne rezultate postigli, | ali zahvaljujući tome | što se pokazalo | da | evo nažalost Turska | i i Tajland | ne stoje dobro. | Da stoje još puno lošije | od nas, | da smo mi po broju | računala | po učeniku, odnosno, bolje rečeno, | po broju učenika po računalu u školima | umm na u školi na 26 i da je to predzadnje zapravo mjesto | na umm tako re... umm | ha! na tako nazovem rang-listi. | Od nas je lošija samo opet | nažalost | Turska sa 80, 80 računala po učeniku, | ali Turska se osvijestila, | mi ćemo danas imati priliku vidjeti | što | Turska radi, | što će Turska napraviti da iz tog stanja izàđe. | Kao što vjerojatno znate – | FATIH projekt kreće 2015. | Oni će investirati, pazite, | 7 | milijardi | dolara || u | obrazovanje i ICT. | Sedam milijardi dolara kao što sam to jučer usporedio, | to je 6 mojih godišnjih proračuna | za | obrazovanje. Dakle kod nas je godišnji proračun za osnovno i srednje obrazovanje | sedam milijardi | kuna. | Dobro, | umm, istina je Turska nešto veća | zemlja, ali Turska ima 77 milijona stanovnika, | mi imamo 4,3, | ali | ako bismo to preeskalirali | onda bismo mi isto tako u e-škole Stanićeve, | gdje si mi ravnatelju, | trebali sljedeće godine investirati dvije i pol milijarde kuna. || Za usporedbu, mi ćemo, | mi smo rezervirali, | mi smo in in rezervirali neke novce za e-škole. | Zna li koliko? || 20 milijuna! || Što je dakle jedno sto puta manje nego što | što bismo trebali ulagati. || Jesam li u pravu, Blaženka? | Dvadeset dvije, tu je nešto, | još uvijek me matematika | matematika služi. | Dakle mi ćemo krenuti ipak u | ha! | tim putem. | Mi ćemo poušati kroz e-škole, | kroz pilot-projekt koji će umm jedan dio škole nadam se podići na neku razinu | informatizacije | gdje ćemo pokušati proizvesti nešto sadržaja. | Probat ćemo to naravno | umm kombinirati sa | umm promjenom kurikuluma osnovnih i srednjih škola gdje će opet, | ja sad bih rekao, | ključnu ulogu odigrati ICT. | Tu još nismo sasvim načisto trebamo papirnate udžbenike odmah i kompletno zamijenit digitalnima jer umm | neki učenici i neka su mišljenja da papir treba ostati. | Ja osobno mislim da ne treba, | ali moja kći vlastita | jednostavno ne želi čitati | s ekrana, voli čitati sa papira | i isprintanih elemenata, | prema tome tu ćemo morati umm neku neki kompromis, | neki kompromis načiniti i morat ćemo barem za početak | ići u jednu sinergiju, | simbiozu, kako god to želim umm umm zvati, papirnatih | i digitalnih | digitalnih sadržaja.

Spomenuo sam promjenu 'Kurikuluma'. | Negdje se spomenulo da ćemo raspravljat treba li programiranje od prve godine, ne treba programiranje od negdje od prvog razreda. | Treba li svima obavezno, ne treba svima obavezno. | Tu sad ima raznih tih mišljenja. | Mojih vlastitih s FER-a, naravno | da zagovaraju da treba da obavezno da algoritmi odmah u prvi razred. | Ja se toga malo bôjim, | nažalost, | ja, ja sam u tome oprezan, | ja znam šta su

matematičari napravili matematičari. | Prevelikim, | ah, forsiranjem | teške matematike | za za za djecu - | učinili su da zamrže matematiku. | Ja | bi | svakako htio da mi | ne napravimo da naša djeca mrze informatiku zato što mi sa informatikom pretjèramo. | Mi možemo | vjerojatno ići | umm | mi moramo ići informatikom | možda od prvoga razreda, od prvog razreda, | ali koliko duboko, | koliko baš treba ono umjetničko nastrojeno dijete savladat vještine programiranja... | Ja s tim nisam na čistu | i i i umm ali srećom nisam ni jedini koji će u tome nositi odluku. | Možda nisam ni taj koji će uopće donositi odluku, | ali ja ja mislim da da mi moramo ovaj o tome umm ozbiljno razmisliti. | Što se tiče | da se vratim na Kurikulume, | mi smo | naravno identificirali problem | da nam djeca izlaze iz škola | ha! sa | površnim znanjima, | plitkim znanjima, | faktografskim znanjima, | da nisu samostalna, | da ne znaju dovoljno misliti, | da ne znaju dovoljno rješavati probleme... || Državna matura je to vrlo jasno identificirala | i i umm našima učenicima | kad završe srednju školu onda su relativno dobri tamo gdje treba ponoviti činjenicu, ali tamo gdje treba riješiti problem e onda tu već više nisu baš tako dobri. || E sad, naravno prvi poticaj bi bio pokrenuti promijeniti te ispite i ići u smjeru više razmišljanja, 'problem solvinga', | međutim opet, | onda oni oprezniji kažu a | umm ne možemo ih baš pitati onako kako ih nismo učili. || Ah, ako smo ih učili bubat napamet onda jedino što nam preostaje je pitati ih šta su napamet naučili. | To je nešto što bismo htjeli svakako izbjeći. | Mi smo svjesni svi, | umm konsenzus je u u | državi umm osim vjerojatno kod onih | koji su slagali taj | nastavni sadržaj da su | umm biologija, | kemija | pretrpani količinama činjenica, da se nekakvi koncepti koje čovjek nikada u životu ovaj neće neće trebati. || Uče u osmom razredu osnovne škole da je povijest pretrpana činjenicama, da je zbrda-zdola, da se od prvog do četvrtog uči cijela povijest pa se napravi rewind od petog do osmog pa se napravi rewind pa se to isto još malo dublje uči u srednjoj školi. || Od predmeta do predmeta mogli bi se identificirati umm nedostaci ovog sadašnjeg načina podučavanja. | Krenimo od hrvatskog | umm gdje je funkcionalna pismenost zbilja nije na nekoj zavidnoj zavidnoj razini | i u toj promjeni 'Kurikuluma' u kojoj se nadamo da ćemo također krenuti sljedeće godine, | mi ćemo onda pokušati odteretiti učenike od tih nepotrebnih sadržaja, | od, pokušati ćemo ih | umm naučiti više misliti, | dati im više vremena da rješavaju probleme, dati im više vremena | ha! da ponavljaju, a umm ne da nastavnici imaju 'de facto' trku s vremenom jer | na prvom satu trebaju obraditi konkretnu nastavnu cjelinu, na drugom ka, na drugom satu neku novu nastavnu cjelinu i tako dalje i tako dalje, a sve uz bespotrebno vrijeme | koje troše na pripreme | koje onda prepisuju od prošle godine. || Nedavno sam u razgovoru sa sa predstavnikom sindikata umm čuo da ih se traže da napravi plan ploče. | Kako će ploča izgledati tijekom sata, pa spomenuli da s lijeve strane ploče će staviti x i s desne će staviti y i

ako to valjda ne naprave strašna školska policija dođe i hapsi ih, ne? || Ja mislim da bi bilo puno korisnije da to vrijeme koje troše na | takve besmislene pripreme potroše umm da potroše umm da pomognu učenicima da savladaju ono što nisu stigli. || Umm, Brojke trenutno koje koje ovaj | sam čuo | postotak učenika koji pohađaju ja ja | instrukcije zahvaljujući tom i takvom načinu podučavanja u našim školama su | grozomorne, | nevjerovatne. ||Mislav ih mislim bolje zna pa će vam reći, | ja ne bih sad htio | htio ponavljati, | ali tu je u nekim razredima to to značajno prelazi polovicu, | 60 posto i više, | pogotovo kod nekih |kod nekih predmeta. | To mi je nevjerovatno. | Moja verzija škole | škola iz koje bi se došlo i | u kojoj bi se sve naučilo. | Tako i funkcioniraju danas neke privatne škole, | ne puste dete doma dok ne nauči ono što je u školi taj dan ispredavano. | Kod nas je obratno: | brigo moja pređi na drugoga, | izvol'te roditelji doma podučavat ono što mi nismo stigli tu djecu naučit. ||

Dakle, mi bismo sve te probleme pokušali barem dotaknut, | riješit, | problem je opet naravno u novcima, | mi smo za tu | reformu Kurikuluma rezervirali za sljedeću godinu nekih desetak milijuna kuna što je smiješno mali novac ja bih rekao, | neka se ne uvrijede na to oni ljudi koji žive od par tisuća kuna plaće, ali na državnoj razini, |za jean tako ozbiljan, tako značajan projekt, | na na na na razini države i za budućnost na kraju ove države, | za budućnost u | koja bi onda osigurala da ti isti ljudi | umm ne nastave primat, tih, | jadnih | par tisuća kuna plaće | umm mislim da je deset milijuna kuna ovaj zaista | zaista | malo. Pokušat ćemo napraviti najviše što možemo i pokušat ćemo naravno u to što više uključiti informacijsku komunikacijsku tehnologiju. | Eto, ja ne bih tol'ko. | Hvala zasad | i umm zaista želim čuti što će Turska i kako napraviti da da popravi tu situaciju koju sada ima | i da se pomakne prema digitalnom dobu | puno puno jače, | puno više nego nego što je sad i naravno puno više nego što smo i mi | i mi sami.

Prilog 7: Govor Milanke Opačić

Pa evo na prvoj točki smo umm čuli kako predstečajna nagodba | umm ide prema spašavanju radnih mjesta negdje oko dvanaest tisuća ljudi koje bi predstečajna nagodba u ovom trenutku mogla spasiti. | Nama je to dosta važno zbog toga što umm nažalost zbog umm | propasti određenih tvrtki u zadnjih godinu dana | je na sustav socijalne skrbi umm došlo novih deset tisuća korisnika. | Pritom moram reć' da smo mi umm radili reviziju onih koji su dotad bili umm na... umm kao korisnici socijalnih naknada. | Nažalost, umm zbog niza godina u kojima u sustavu socijalnog skrbi nije bilo umm efikasne kontrole i nije bilo jednog

informatiziranog sustava | koji je napokon | u socijalnoj skrbi uspostavljen. | Mi smo u ovom trenutku umm pet tisuća sto dvadeset i četiri osobe skinuli sa | raznih socijalnih naknada zbog toga što smo utvrdili da nemaju nikakvu pravnu osnovu za tō. Kao ilustraciju vam moram reć', na primjer, da je | smo našli slučajeve gdje je osoba tri godine radi, paralelno s tim je uzimala i socijalne pomoći. | Dvanaest godina osoba koja je bila | mrtva, | za nju je obitelj uzimala | određene naknade. || Dakle izostao jedan sustav kontrole koji je izostao i u mnogim drugim | resorima pa evo tako i u ovome. | Sada je dakle sustav u potpunosti informatiziran | i neću više biti mogućnosti za ovu vrstu nepravilnosti. | I naravno, za sve one koji su protuzakonito dosada primali sredstva, mi smo pokrenuli postupke za povrat | tih novčanih sredstava jer to su novci poreznih obveznika | i oni koji su ih svjesno uzimali protuzakonito | ih moraju u određenom periodu i vratiti. | umm Dakle, mi | mislimo da bi osnovica za ostvarivanje socijalne naknade trebala ostat' ista kao što je bila i u protekloj godini. | Od sljedeće godine i sa novim proračunom bit će puno lakše utvrđivati i osnovicu, ali i znati točno tko su korisnici socijalnih prava | budući da sa novim proračunom umm se određene stavke | grupiraju iz četiri ministarstva u Ministarstvo socijalne politike i mladih. | I isto tako ćemo imat' samo jednu socijalnu naknadu za sve one koji su socijalno ugroženi | budući da smo dosada | te socijalne naknade imale rasute kroz četiri ministarstva. Evo po prvi put ćemo to imati na jednom mjestu | jer osoba koja je socijalno ugrožena | naprosto | ima samo tu oznaku da joj treba, | u socijalnom smislu, pomoći, | i ne treba je na druge načine | kvalificirati. Prema tome, | umm sa istim standardima, umm na jednom mjestu s jednom proračunskom stavkom, bit će nam puno lakše kontrolirati | tko su stvarni korisnici | socijalne pomoći. ||

Prilog 8: Govori Nikice Gabrića

Do sedamdesete godine Norveška je bila jedna od najsiromašnijih zemalja. | Danas, | 45 godina nakon što su počeli bušit' naftu u Sjevernom moru | oni su postali jedna od najbogatijih zemalja svijeta, | dakle, najbogatija zemlja Evrope sa sto tisuća dolara po glavi stanovnika. || Imaju Fond Global koji ima osamsto milijardi težak. | Oni su zapravo zemlja | koja su ostvarili ogromni napredak | i uveli moderne tehnologije, | uveli su i ekologiju i niz stvari za koje se mi danas | zalažemo. | Hrvatska nažalost nema | strategiju | u ničemu | pa tako nema strategiju ni... umm u oko bušenja nafte, | ali ono što je bitno | da | je ovo prevažno pitanje | da bi se to pitanje rješavalo || uličnom demokracijom. | Dakle, | nije demokracija da

ulica odlučuje o bitnim pitanjima društva, | nego je demokracija da najpametniji ljudi ove zemlje | ocijene rizike i benefite | što to znači da li ćemo raditi bušenje nafte u Jadranu | i plina | jel time možemo ugroziti i turizam, | ali Hrvatska nema drugih mogućnosti | i velikih mogućnosti razvoja! ||

(...)

Hrvatska ima dva resursa danas. | Ima Slavoniju | i ima Jadransko more. | Ako ne vodimo pravu raspravu o tome da li možda postoji mogućnost da mi postanemo jedan dan mala | Norveška i da živimo onako kako se danas | Norveškoj živi, onda | mi nemamo puno šansi jer se nalazimo u... pred dužničkim ropstvom. | Da bi mogli odlučivati o stvarima od nacionalne važnosti | prije svega trebaju raspravljati stručnjaci koje ima Hrvatska. | Dakle ti ljudi nisu samo | umm da se žive i rade u svojim kabinetima. | Trebaju biti u funkciji svoje zemlje. | Ono što politika danas radi je da zapravo potkupljuje inteligenciju | da bi se projekti koji, | možda nisu dovoljno i dobro oblikovani, | na neki način proveli na brži način. | Međutim, | ekologija i razvoj zemlje ne smiju biti suprotstavljene. | Suekstremizam u ekologiji | ekstremizam u eksplo... eksploataciji dovodi do toga da mi nećemo biti u mogućnosti da živimo. ||

(...)

Dakle, ponov'o postavljam tezu da ekologija ne smije biti u suprotnosti sa | sa razvojem zemlje. | Ali, | isto tako, nestručni ljudi ne trebaju | o tome na temelju 'ja mislim' i 'šta mislim' i tako dalje jer prvi oblici ulične demokracije je u tome da svi mogu govoriti šta hoće vam je zapravo situacija kad je Poncije Pilat pitao | gomilu na ulici da li da oslobodi Barabu | ili da oslobodi Isusa, | na kraju je Isus završio na križu. | Dakle, ta stvar... || Odlično, jako ste demokratični! || Dakle, ovu zemlju ne mogu voditi ljudi bez škole, | ne mogu voditi ljudi na 'ja mislim'. Ova zemlja ima dovoljno - | pametnih, hrabrih i odgovornih ljudi koji mogu pomiriti ekologiju | i mogu pomiriti razvoj. Hrvatska će biti pustoš ako ne bude se pustila da je takve ljudi vode, | nego ako bude vladala mediokritetska demokracija onda nema u ovoj zemlji budućnosti. ||

(...)

Nekad su piloti bježali iz JNA u Hrvatsku, | a danas iz Hrvatske odlaze u inozemstvo. | Ključno pitanje je ovdje šta se to promijenilo u našem društvu | i koje vrijednosti su se promijenile | da su ljudi prije bili spremni riskirati vlastite živote | da bi branili domovinu i

branili čast svoje države, | a danas odlaze van. | Pa zato što smo dobili jednu birokratsku državu mediokriteta u kojima ljudi brinu samo o sebi, | ne o drugima. ||

(...)

Birokratizirana Hrvatska je | stvorila košnicu društvenu u kojoj nema matica koje bi proizvodile nove pčele. | Radilice se ne čuju od bučnog zujanja trutova koji galame i zuje | okolo | i ne proizvode med. | Problem ove zemlje je što je nestala fokus posvećenosti, | strah prema poslu kojeg grademo i stvaramo. | Ali ova zemlja ima te ljude, to se može još uvijek promijenit'. | Nažalost, birokrati | ne vide potrebe tih pilota | koji | su | prerijetko bili priznati, | stavljeni da im se zahvali za pijedestal | na sve što su radili. | Dakle, tu je puno problema. || Dakle, reć' ću vam jedan primjer: | prije trideset godina je Hrvatska dovela Josipa Sokolića, | pukovnika JNA u Zagreb koji je kardiokirurg. | Dala mu je stan, | dala mu je plaću, | dala mu je profe... profesorsku poziciju | i danas je taj čovjek stvorio | generacije kirurga koji su operirali. | Koga danas mi u Hrvatskoj smo u stanju dovest' jer smo birokratizirani jer svi imaju isti trbuh. ||

Odnos nebrige prema | pilotima je odnos nebrige i prema drugim dijelovima društva. | Slažem se sa gospodinon Raoson | da su to vrhunski ljudi i da zapravo ne odlaze oni samo radi novca | i ne odlaze samo zbog toga što nisu dobili stanove, | iako je država puna državnih stanova koji su prazni | i ni'ko u njima ne stanuje, | umm i zbog toga što nisu mogli dobit' plaću. | Međutim, | duh birokratizma koji je zavladao u Hrvatskoj je prestrašan! || Mi smo iz socijalizma o'šli u soerealizam | sa vjeronaukom. | Dakle, ti ljudi danas više ne poznaju kriterije izvrsnosti. | Ne, mi nismo dovest' u stanju nikoga u ovoj zemlji da nam pomogne ili da nam da ga kupimo. || Jedino smo u stanju dovest': | nogometaše, | hokejaše, | rukometaše, | košarkaše, | dat' im državljanstvo, | dizače utega, | ali nismo spremni platit' ljude koji su u stanju nešto promijenit u ovoj zemlji. | Dakle, da bi mogli vrjednovat svoje ljude, moramo biti u stanju dovest' ljude iz inozemstva koji su se dokazali. ||

Prilog 8: Govori Korada Korlevića

Za početak hvala na pozivu | i hvala na interesu za jednu taku temu | koje nama edukatorima izgle'a kao da nikoga ne zanima, | 'nači, | hvala za tô. | A što se tiče | da li uopće | umm postòji odgovor na koje | mi živimo... | mi jedemo tehniku, tehnologiju, | mi smo sad živi | zato što se medicina razvila i znanost koja je omogućila da postoji medicina. | Kada mi idemo kupit' neki tehnološki proizvod, kad pričamo o ovoj Android telefôn, | ovo je | inteloprocèsor, | neko je smisilio, | odradio, | prod'o, | zaradio i ne'ko drugi je prod'o dio obale, dio zemlje da bi kupio tu igračku koju je ne'ko proizveo. | Tako da... | nema, | danas je znanje, | tehnologija je oružje s kojom se osvaja svijet. | 'Ko toga nema, taj gubi ratove. //

(...) Izrael je | gotovo nezamjenjiv, | ali tu su Sjedinjene Američke Države koje uspijevaju privući, | oni su magnèt koji usisavaju | sve sposobne, | sve darovite zato što, | zato što je to svijet jednakih šansi. | 'Nači nije, | ne trèbaš ti ako imaš ideju živjeti negdje | gdje će biti čak i ono: plaća, | novac, | nego naprosto da ti dozvole da radiš. | I SAD je mjesto to, | a onda Švedska, | kad pričamo nordijske zemlje, | ja bi čak danas stavio danas prst više na Švedsku, nego na onu Finsku o kojoj se toliko puno priča, | ili više na Veliku Britaniju i | i anglosaksonski svijet i onu Irsku koja je sada malo | u u problemima, | ali pamet je ostala tamo | i tamo su banke krive, | a ne nestanak pameti kod | tehnològa. //

Ovo je samo | umm politička odluka, | naravno da mi imamo pametnih ljudi, | da nije problem, | ali kad se kaže hrvatski daroviti, | mi za hrvatske darovite glazbenike imamo masu glazbenih škola, | mi za darovite sportaše imamo mnoštvo sportskih terena, | rukometnih dvorana, | trenèra, | mi za darovite znanstvenike, | darovite tehničare | imamo mrvicu, mrvicu. | Ja mogu gotovo sa imènom i prezimènom prozvati sve ljude koji to rade jer je to | jedna šačica njih i mi možda uspijemo | možda bi trebalo razlikovati. | Postòji moderan pristup i onaj koji je zastàrili pristup rada s darovitim i visoko motiviranim učenicima tako da mi nešto od tog... | stare strukture, umm pokret umm znanost, mladima preko agencije za odgoj i obrazovanje, nije da se ne râdi, ali ali se radi loše, | radi se krivo, | radi se zastarjelo. //

Mi smo | umm prije puno godina počeli | ummna neki način i graditi fizički jedan centar za rad s darovitim i visoko motiviranim učenicima, | i | treba reći da ponekad je i država zahvaljujuć' nekim veoma bistrim | i i umm ministrima |koji su bili stratezi koji su znali šta je njihov posao, | uspjeli sagradit' taj centar. | I mi uspijevamo obuhvatit' jednu mrvicu darovitih u Hrvatskoj, ali naš kapacitet nije takav da mi možemo zadovoljit' potrebu, | ne

prostornu, | nego mi nemamo naprosto više ljudi. || Mi smo se sa | nebrigom umm |zajednice
prema darovitima i iz tehnike i iz znanosti i kadrovski iskrvarili van što smo i financijski
pokušavali | odradit' taj posao. | Što ne znači da ćemo propast', | ali mi uspijevamo obuhvatit'
jednu mrvicu od onoga što su hrvatske potrebe. ||

(...) Imamo jako puno mladih roditelja koji su s'vatili da ne mogu niš' očekivati od te države
da naprèave nešto za njihovu djecu. ||

(...) Ovo je inače grozna tema jer kad se bace | podatci, | natalitet | i to je jedna druga priča, |
da mi nemamo ni djece, | 'nači ne samo da da... | umm onda ja sam | danas | kad sam došao u
Zagreb | sreo sam se sa sa par..., | i mi smo razgovarali | opet o tome gdje otić'. | Sad,
razgovor je bio Portugal | kao jedno mjesto gdje bi se isplatilo | naprosto otić' | zato što liči
na Hrvatsku, | zato što je neki Mediteràn, | neki ugođaj, ako nisi dugo već doma bar da ti
bude već kao da si doma. || Jednostavno | umm trebalo bi shvatiti | ili naši političari da shvate
| da Sabor je mjesto gdje se donose zakoni, | gdje se donose odluke | i loši zakoni da se
mijenjaju, | a to nije mjesto da neki zakon koji donesen prije dvadeset godina |ispada da ga je
osobno Mojsije donio Hrvatima i da se taj zakon nikako ne može promijeniti, | a jedina
funkcija tog zakona je da se neki uhljebi od prije dvadeset-trideset godina honoriraju | zbog
nečega što nikome od nas danas nije jasno. ||

(...) Mene ne zanimaju naši političari, | mene zanimaju djeca. | Znači, ovo je brod koji tone. |
Ja imam šlauf. | I dođe... ili pojas za spasavanje, | i dođe dijete i kaže: | 'Ja želim preživjet', ja
želim raditi.' || - I ja ću mu dati: | 'Izvoli i plivaj prema brodu koji ne tone'. | Ja sam ponudio
tom brodu | i tom kapetanu | da ja mogu, znam kako zakrpat | jednu rupu s ljudima kojima
njega ne zanima | da se ta rupa zakrpa. | Ja spašavam djecu trenutno.||

(...) Ma | za prvu stvar, | ja nisam... | ne poznajem ministra Mornara, | budem probao
svakako stupiti u kontàkt | za upoznati kakva je osoba, | za vidjet' da li spada u one koji
razumiju ili one koji ne razumiju. | Ono što vidim da će biti teško... ||

Prva stav koja se zna odùvijek iz | umm pedagogije: | djeca su plastična. | 'Nači, djeca su |
spužva koja upijaju | i ona mogu biti sve. | Ako im se pruži, | oni mogu naprosto promijeniti
svijet. | 'Nači nije problèm u djeci. | Djeca su | ogledalo obitelji, | ali | nisu problèm djeca. |
'Nači djecu imamo, | pametna su, | problem je sredina. ||

Pa mislim da uopće nema sumnje da u jednom modernom društvu | obrazovanje | i edukacija
| su osnova | umm zaloga za budućnost | tog društva. || Znači 'ko ne razmišlja o svojim

mladima | nema budućnosti. | Šteta je što se | umm sustav umm mijenja stalno | pa ne može se puno planirati, | ali kada pogledamo koliko ima | umm pametne djece, | darovite djece, | djece koje umm traže | potporu | onda ustvari vidimo da materijal postoji, | sirovina postoji, | sad na nama starijima da im omogućimo da izrastu u najveća stabla koja mogu biti. | Kad se pričalo prije koji su ti naši | poznati Hrvati u svijetu sa izvrsnosti, | falila je kompletna grupa astronoma, | znači najveći teleskop koji se sada gradi Larsen Optic teleskop, | imamo Željko Ivezić koji će biti voditelj znanosti, | imamo Mario Jurić koji će tamo biti voditelj kompletnog informatičkog... || Onda imamo najveći radorski | teleskop na svijetu, | tamo je Marina Brozović. | Mi kad pogledamo koliko imamo u astronomiji | Hrvata, | koliko nas malo ima tih čet'ri milijona na svijetu... || Onda se jednom desilo da su na jednom kongresu u Nizozemskoj, od jedna šestina prisutnih iz Hrvatske... | Imali ste 'Cro mafija' u astronomiji. || Nije... naprosto, | ima nas svugdje ako se pruži prilika u astronomiji, ako se pruži prilika da se može rasti. | Znači tim našim mladima pružimo priliku | i mi ćemo se sami čudit' koliko su oni dobri. ||

(...)

Pa ne bi ni pokušavo to radit' da to ne radim. || Znači biti učitelj u jednom, | neću reći kod nas u Hrvatskoj, | zato to što nije istina. | Svugdje u svijetu, | to je jedna profesija koja je uz čast par izuzetaka jako jako malešna. Mi bi trebali najprije se ispričati | svim učiteljima u Hrvatskoj za sve ono što su doživjeli u prošlo vrijeme i zamolit' ih neka stisnu zube još malo i neka odgòje sljedeću generaciju jer ako oni to ne naprave, mi nećemo imati sljedeće one koje će odgajat. ||